

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Кафедра глобальної та національної безпеки

УКРАЇНА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

*Збірник матеріалів науково-практичного семінару
(Київ, 17 лютого 2023 р.)*

Київ
2023

УДК 351.86(042.5)

Схвалено Вченою радою Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 13 від 9 березня 2023 р.)

Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 17 лют. 2023 р.) / за ред. Г. П. Ситника, Л. М. Шипілової. Київ: Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2023. 62 с.

До збірника ввійшли тези доповідей, подані учасниками науково-практичного семінару «Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри», який проводився 17 лютого 2023 р. у Навчально-науковому інституті публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка кафедрою глобальної та національної безпеки.

УДК 351.86(042.5)

*Матеріали друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Відповідальність за фактичні помилки, достовірність і точність інформації,
автентичність цитат, плагіат, правильність фактів та посилань несуть автори.*

© Навчально-науковий інститут
публічного управління та державної служби
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, 2023

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	4
ВСТУП	5
НАТАЛІЯ КЛИМЕНКО. МЕХАНІЗМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЄС: ДОРОЖНЯ КАРТА ДЛЯ УКРАЇНИ	6
МАРІЯ ОРЕЛ. ІНДЕКС ПРОДОВОЛЬЧИХ ЦІН ЯК ФАКТОР СТІЙКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ	8
ВІКТОРІЯ ГУРА, ОЛЕКСАНДР ЮР'ЄВ. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	10
СВІТЛАНА ЗАВГОРОДНЯ. АКТУАЛІЗАЦІЯ ПИТАННЯ БОРОТЬБИ З ЕНЕРГЕТИЧНОЮ БІДНІСТЮ В РУСЛІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ КРИЗИ	13
ТЕТЯНА ПАЛАМАРЧУК. ЗМІНА СТРУКТУРИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ: УНИКНЕННЯ МАЙБУТНЬОГО, ЯКЕ РИМУЄТЬСЯ З МИНУЛИМ	15
ВОЛОДИМИР БОНДАР. ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ АКТОРІВ НА ПЛАНУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЮ: ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	18
ДАРИНА БОБКО. ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2022 РР.	20
ОЛЕКСАНДР УСТИМЕНКО. ВОЕННИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВПС АГРЕСОРА, ДРОНИ-КАМІКАДЗЕ	23
СЕРГІЙ СВЕШНІКОВ, ВІКТОР БОЧАРНІКОВ. ФРАГМЕНТАЦІЯ ЯК ГОЛОВНА ГЛОБАЛЬНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	27
ОЛЬГА ГОРБАЧЕНКО. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВИМІРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ	30
ДЕНИС ЛИСОВ. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	34
КАТЕРИНА ПЕРЕВОЗНИК. ІНФОРМАЦІЙНІ ВПЛИВИ НА СУСПІЛЬСТВО У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: КОЛИ СЛОВО ВБИВАЄ	37
ДІАНА ПЕРЕЛІ. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СМАРТ-МІСТ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	40
ВІКТОР ЛЮСТЕЙ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	42
ВІКТОРІЯ ІВАНОВА. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАГРОЗ	44
АНДРІЙ ШИШАЦЬКИЙ, СЕРГІЙ ГАЦЕНКО, МИКОЛА ЗАЙЦЕВ. АНАЛІЗ ХАРАКТЕРУ СУЧАСНИХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ	46
ХРИСТИНА ХОМИК. НАСЛІДКИ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ НА НИХ	50
ВЛАДИСЛАВ КЛИМЕНКО. ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ	52
ПЕТРО ОПАНАЩУК. СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ ВІД СПІВПРАЦІ В ГАЛУЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	55
ЛАРИСА ШИПІЛОВА. РОЗУМІННЯ ПОНЯТЬ “ВОЄННА СИЛА” І “ДОВІРА” В ПОЛІТИЦІ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ	58
РЕЗОЛЮЦІЯ	61

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО
УЧАСНИКАМ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ
ВІД ДИРЕКТОРА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

В Україні вже понад рік триває війна, яку розпочала росія проти нашої державності. Водночас відбуваються глибокі зміни у світі на тлі усвідомлення глобальних проблем безпеки, які постали перед світовою спільнотою, проходить переоцінка цінностей у всіх сферах суспільного життя. Їх наслідком є виклики воєнного, суспільно-політичного та соціально-економічного характеру, які об'єктивно породжують загрози національній безпеці України.

З огляду на викладене, визначення основних підходів до дослідження системного характеру загроз суспільно-політичній стабільності у світі та внутрішніх змін середовища безпеки, а також шляхів адекватного реагування на ці загрози є як ніколи актуальними. Ідеться передусім про необхідність підвищення ефективності механізмів забезпечення безпеки на глобальному та національному рівнях, функціонування суспільства і держави в умовах війни, криз і конфліктів, забезпечення своєчасного виявлення загроз національній безпеці України в сучасних умовах державотворення і запобігання їм.

Вітаю всіх учасників науково-практичного семінару та впевнена, що Ваші творчі пошуки й ідеї сприятимуть підвищенню ефективності системи забезпечення національної безпеки України.

З ПОВАГОЮ,
Лариса КОМАХА

ВСТУП

Сьогодення вирізняється суттєвим зростанням загроз міжнародній та національній безпеці, що зумовлює необхідність розробити ефективні безпекові принципи зовнішньої політики держав і механізмів її реалізації. Останні десятиріччя ознаменувалися зростанням небезпек міжнародній та національній безпеці. Серед факторів, які є причинами цього процесу неоднозначний вплив процесів глобалізації на розвиток різних країн, активізація суперництва між державами, надання пріоритету силовим методам у розв'язанні міждержавних конфліктів та інші. На території багатьох країн також спостерігається загострення суспільно-політичних та соціально-економічних проблем, які часто трансформуються у збройні конфлікти. Ці та інші чинники зумовлюють необхідність системної державної політики у сфері національної безпеки та механізмів її реалізації.

Складність і суперечливість процесів трансформацій геополітичного та геоекономічного простору, необхідність розв'язання глобальних проблем безпеки, кардинальні суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, які останнім часом спостерігаються в багатьох країнах і справляють визначальний вплив на міжнародну та національну безпеку, інші чинники зумовлюють пошук дієвих шляхів розв'язання комплексних проблем щодо запобігання загрозам як на глобальному, так і національному рівні. І тому, наразі, актуальним є тісна співпраця науковців у пошуку відповіді на питання щодо виявлення сучасних викликів та загроз у глобальному та національному вимірі, пошуку адекватних шляхів реагування на них та як запобігти загрозам дестабілізації існуючої глобальної суспільно-політичної системи.

Григорій СИТНИК

Наталія Клименко, докторка наук з державного управління, професорка кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Nataliia Klymenko, Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of Global and National Security of Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0001-5223-8166>

УДК 351.862(4-6ЄС:477)

МЕХАНІЗМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЄС: ДОРОЖНЯ КАРТА ДЛЯ УКРАЇНИ

EU CIVIL PROTECTION MECHANISM: ROAD MAP FOR UKRAINE

Вступ. Збільшення кількості надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру з важкими наслідками та висока вірогідність зростання масштабів катастроф у майбутньому (зокрема, зміна клімату, синергізм природних та техногенних небезпек, негативні екологічні наслідки воєнних конфліктів тощо) потребують інтегрованого підходу до їх запобігання. Тож 19.10.2022 р., незважаючи на масштабну збройну агресію з боку РФ та запровадження правового режиму воєнного стану, Україна отримала дорожню карту вступу до Механізму цивільного захисту Євросоюзу – найбільшої у світі системи надання міжнародної координованої оперативної допомоги в разі надзвичайних ситуацій.

У документі прописано конкретні кроки для України, які вона має зробити перед набуттям повноправного членства в системі. Тривалість процесу набуття повноправного членства залежить і від України, і від Євросоюзу [1].

Мета роботи. Метою є дослідження змісту Механізму цивільного захисту ЄС та перспектив, які отримає Україна, долучившись до нього.

Матеріали і методи. Методами дослідження є сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання, серед яких зокрема: аналізу – під час опрацювання наукових та правових джерел; індуктивний та дедуктивний – для аналізу й узагальнення інформації з тематики дослідження; узагальнення – для узагальнення опрацьованих матеріалів; прогнозування та синтезу – для формулювання висновків та рекомендацій.

Дослідження базується на правових актах Європейського Союзу, які регламентують створення та функціонування Механізму цивільного захисту ЄС та працях вітчизняних науковців, які його досліджувати.

Результати і обговорення. Механізм цивільного захисту ЄС (далі – Механізм) був створений з метою підвищення ефективності систем запобігання, підготовки та реагування на природні та техногенні катастрофи, підтримки та координації дій держав-членів у сфері цивільного захисту. Він є ключовим інструментом системи цивільного захисту ЄС. До його складу входять 32 держави (28 держав – членів ЄС: Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція, а також Ісландія, Ліхтенштейн, Македонія та Норвегія).

Зазначений Механізм охоплює захист населення, довкілля та майна, враховуючи культурну спадщину від усіх видів природних та антропогенних катастроф, у тому числі екологічних катастроф, морських забруднень та масштабних надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я в межах або за межами ЄС. Ним передбачається, що цивільний захист та інша надзвичайна допомога може знадобитися додатково до заходів реагування постраждалої країни. Стосовно ж катастроф, спричинених терористичними актами, ядерними чи радіологічними аваріями, Механізм передбачає лише готовність та дії у відповідь у сфері цивільного захисту [2]. Варто також зазначити, що Механізм не впливає на виконання зобов'язань за існуючими правовими актами ЄС та існуючими міжнародними угодами. Він сприяє координації дій

для досягнення: високого рівня захисту від катастроф шляхом запобігання або зменшення їх наслідків, сприяння розвитку культури запобігання та покращення співпраці між цивільним захистом та іншими відповідними службами; підвищення готовності до реагування на катастрофи; швидкого та ефективного реагування у випадку катастроф; підвищення обізнаності населення та готовності до катастроф.

Механізм складається з Координаційного центру реагування на надзвичайні ситуації (ERCC), Європейського потенціалу реагування на надзвичайні ситуації (EERC), який є добровільним об'єднанням попередньо визначених можливостей держав-членів, підготовлених експертів, Загальної системи зв'язку та інформації в надзвичайних ситуаціях (CECIS), якою керує Комісія, та контактних пунктів в державах-членах. Він забезпечує основу для збору підтвердженої інформації про ситуацію, для поширення серед держав-членів та для обміну досвідом, отриманих під час залучення до реагування.

Координаційний центр реагування на надзвичайні ситуації (далі – Центр), який є основою Механізму, узгоджує питання надання допомоги постраждалим країнам, зокрема щодо виділення матеріальних ресурсів та спеціалізованого обладнання, проведення експертизи, формування й відрядження груп цивільного захисту. Центр цілодобово координує взаємодію між усіма країнами і постраждалою країною та експертами з питань цивільного захисту й гуманітарних питань. За запитом національних органів влади або уповноваженого органу ООН Центр може надати допомогу будь-якій країні у випадку масштабної катастрофи. Узгоджене реагування на надзвичайні ситуації на європейському рівні дає змогу уникати дублювання зусиль із надання допомоги та забезпечити відповідність допомоги потребам постраждалих. Центр може безпосередньо зв'язуватися з національними органами цивільного захисту країни, що постраждала, та фінансово підтримувати перевезення сил і засобів цивільного захисту. Центр має власний портал, який є джерелом інформації для професіоналів, які працюють у сфері цивільного захисту на національному, регіональному та місцевому рівнях, волонтерів та неурядових організацій, представників громадськості [3].

Приєднання України до Механізму надасть можливість Державній службі України з надзвичайних ситуацій повноцінно долучитися до Загальної системи зв'язку та інформації в надзвичайних ситуаціях Механізму, а також отримати підтримку з боку національних сил країн Євросоюзу. Крім того, Україна вже сьогодні здатна поділитися з країнами ЄС власними спроможностями, зокрема щодо використання авіації для ліквідації пожеж та реагування на надзвичайні ситуації, оскільки авіапарк українських рятувальників є одним найкращих у Європі, і дозволить створити європейський хаб авіабезпеки. Це також стосується досвіду розмінування, який здобувають сьогодні українські піротехніки, та розбору завалів із залученням цивільного населення [4].

Висновки. Проведене дослідження дозволило дійти висновку, що приєднання до Механізму дозволить підвищити спроможність України щодо запобігання виникненню, ліквідації наслідків та надання гуманітарної допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій шляхом отримання можливості залучення національних сил країн Євросоюзу за підтримки Центру.

Список використаних джерел

1. Механізм цивільного захисту ЄС: двері відчинено: *Урядовий кур'єр*. 21.10.2022 р. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/mehanizm-civilnogo-zahistu-yes-dveri-vidchineno/>

2. Decision № 1313/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on a Union Civil Protection Mechanism. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=urisrv%3A0J.L_.2013.347.01.0924.01.ENG

3. Резнікова О. О., Войтовський К. Є., Лепіхов А. В. Організація системи забезпечення національної стійкості на регіональному і місцевому рівнях : аналіт. доп. / за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2021. 140 с.

4. Україна отримала дорожню карту вступу в систему Механізму цивільного захисту ЄС: Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-otrymala-dorozhnu-kartu-vstupu-v-systemu-mekhanizmu-tsyvilnoho-zakhystu-ies>

УДК 351:321

ІНДЕКС ПРОДОВОЛЬЧИХ ЦІН ЯК ФАКТОР СТІЙКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ

FOOD PRICE INDEX AS A FACTOR IN THE SUSTAINABILITY OF SOCIAL SYSTEMS

Особливістю сучасного етапу цивілізаційного розвитку є кардинальна зміна геополітичного, гео економічного та геокультурного просторів у житті та взаємодії народів та держав [1]. Важливе місце займають продовольчі системи необхідні для життя, й на сьогодні на їхню частку припадає близько 12% світового ВВП і понад 40% всіх робочих місць [2]. Цього року у Звіті про глобальні ризики, спираючись на думки понад 12 000 лідерів світового рівня, відзначили критичні короткострокові ризики для 124 країн [3].

Потрясіння, які відбулися з 2020 по 2022 роки, продемонстрували крихкість глобальної продовольчої системи, і її забезпечення вийшло на перший план. Такі суттєві потрясіння, включаючи covid-19, конфлікти, екстремальні погодні явища і витрати, що стрімко зростають, все це говорить про посилення системних проблем, пов'язаних з харчуванням. Одночасно з цим спостерігається зниження безпеки з часом, послаблюючи стійкість всієї системи управління [2]. Глобальні потрясіння, такі як конфлікти в Україні та інших країнах, руйнування життя та джерел засобів для існування через пандемію, волатильність ринку, через зростання цін на продукти харчування та енергоносії, екстремальні погодні умови, спричинені зміною клімату, стали новою нормою та посилюють нагальну необхідність підвищення стійкості сільського господарства, системи харчування [2] та нових підходів до управління [1].

Наразі, управлінці повинні приймати рішення щодо питань міграції; впливу міграції висококваліфікованих працівників на конкурентоспроможність країни та економічне зростання [4]; принципів збереження природного капіталу у контексті стратегії державної екологічної безпеки; аналізу виробництва та реалізації органічної продукції в агропідприємствах [5] тощо.

Індекс цін на продовольство FAO (FFPI) є мірою щомісячної зміни світових цін на кошик продовольчих товарів. Він складається із середнього індексу цін п'яти товарних груп, зважених за середньою часткою експорту кожної групи [6]. Дослідники проаналізували динаміку індексу цін на продовольство за роками та фактори, що його формують [7].

Нами було проаналізовано динаміку індексу цін на продовольство за останні двадцять років.

На рис. 1 показана динаміка індексу світових цін на продовольство та тенденція його зміни за останні 20 років. Наш аналіз по роках показав стійку тенденцію до зростання.

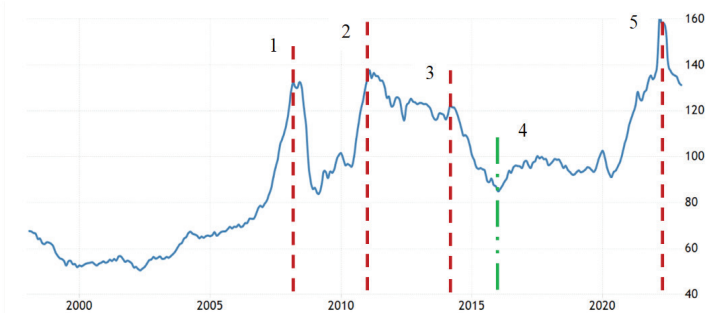
Source: Author and World Food Price Index

Рис. 1. Зміна індексу світових цін на продовольство та тренд за останні 20 років

На рис. 2 представлена кореляція між динамікою індексу світових цін на продовольство та кризовими точками.

Аналіз динаміки індексу цін на продовольство за останні двадцять років дозволив виявити фактори, що його формують.

Також за цей період було розглянуто низку соціальних потрясінь (на прикладах окремих країн), види дестабілізації та його наслідки. Показано, що існує взаємозв'язок між індек-

Source: Author

1 – «Світова економічна криза»; 2 – «арабська весна»; 3 – Початок міграційної кризи у Європі»; 4 – «Завершення гострої фази міграційної кризи в ЄС»; 5 – «Українська криза»

Рис. 2. Динаміка індексу світових цін на продовольство та кризові точки

чергу, можуть спричинити напруженість та дестабілізацію у цільових регіонах). Пропонуємо такий загальний алгоритм дій: аналіз ситуації з безпекою (вхідна інформація); аналіз можливостей (забезпечення готовності до реагування; реагування; відновлення); виявлення вразливостей; визначення стратегічних орієнтирів розвитку у посткризовий період.

Можна говорити про те, що продовольчі системи є основою суспільства. Моніторинг індексу цін на продовольство має стати одним із ключових показників у процесі прийняття управлінських рішень суб'єктами управління у сучасних умовах.

Подальший напрямок досліджень має включати розробку чітких технологій оцінки соціально-політичної дестабілізації суспільства як соціальної системи з урахування зміни індексу цін на продовольство та оцінювання комплексного впливу геополітичних, гео економічних та культурних процесів на національний розвиток та розробити новий парадигмальний підхід.

Список використаних джерел

1. Sytnyk, H. P., Zubchuk, O. A. and Orel, M. H. (2022). Conceptual Understanding of the Peculiarities of Managing Innovation-Driven Development of the state in the Current Conditions. *Sci. in nov.*, 18(2), 3-15. URL: <https://scinn-eng.org.ua/ojs/index.php/ni/article/view/234/99>.
2. "How can we protect food systems against global shocks? Here's what business leaders say." World Economic Forum. May 2022. <https://www.weforum.org/agenda/2022/05/protect-food-systems-against-global-shocks/>
3. The Global Risks Report 2022, 17th Edition, is published by the World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2022.pdf
4. Oliinyk, O., Bilan, Y., Mishchuk, H., Akimov, O., & Vasa, L. (2021). The impact of migration of highly skilled workers on the country's competitiveness and economic growth. *Montenegrin Journal of Economics*, 17(3), 7-19.
5. Ostapenko, R., Herasymenko, Y., Nitsenko, V., Koliadenko, S., Balezentis, T., & Streimikiene, D. (2020). Analysis of production and sales of organic products in Ukrainian agricultural enterprises. *Sustainability (Switzerland)*, 12(8)
6. Food and Agriculture Organization of the United Nations <https://www.fao.org/worldfood-situation/foodpricesindex/en/>
7. Ruben R, Cavatassi R, Lipper L, Smaling E, Winters P. Towards food systems transformation-five paradigm shifts for healthy, inclusive and sustainable food systems. *Food Secur.* 2021; 13(6):1423-1430. Epub 2021 Oct 15. PMID: 34667484; PMCID: PMC8517317.

сом цін на продовольство, міграційною кризою та соціальними збуреннями у провідних країнах світу.

Наявність цієї залежності свідчить про те, що різка зміна індексу цін на продовольство (зростання) може свідчити про небезпеку посилення дестабілізації у суспільстві. Можна говорити про взаємозв'язок між стійкістю соціальних систем та індексом цін на продовольство. Отже, динаміка зміни продовольчого індексу ціни продукти харчування впливає на стійкість соціальних систем.

Впливаючи на індекс цін на продовольство, можна певним чином «запускати» чи «гасити» кризові процеси (міграційні кризи, які, у свою

Вікторія Гура, кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри глобальної та національної безпеки, заступник директора Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Олександр Юр'єв, аспірант 1-го року навчання кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Viktoriya Gura, Ph.D in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Global and National Security, Deputy Director of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-4870-4037>

Oleksandr Yuriyev, postgraduate student, Department of Global and National Security of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0001-9594-6015>

УДК 338.24

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ECONOMIC SECURITY OF THE REGION AS A COMPONENT ENSURE OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY

Вступ. Економічна безпека регіону сьогодні стає не лише важливим поняттям, але і завданням держави, адже це здатність регіону відповідати на економічні загрози і виклики. Під викликами розуміємо фізичну небезпеку, а саме військову агресію рф проти України. Саме загроза руйнувань, які можуть спричинити негативні наслідки для життя та добробуту населення в певному регіоні, не є чинником розвитку економіки.

Мета роботи. Економічна безпека регіону є складовою забезпечення національної економічної безпеки. Тому важливим моментом дослідження є аналіз економічних інтересів регіону, на які впливають зовнішні та внутрішні загрози.

Матеріали і методи. Інформаційною базою були наукові видання та публікації в мережі Інтернет, пов'язані з тематикою і проблематикою економічної безпеки регіону та держави. У процесі проведення дослідження використовувалися наступні загальнонаукові методи: метод порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення, індукції та дедукції, абстрагування і конкретизації, сходження від абстрактного до конкретного.

Результати і обговорення. Економічна безпека регіону передбачає забезпечення економічної стійкості та здатності регіону розвиватися. Кожний регіон має свої специфічні особливості, проте успішний розвиток залежить від ефективної державної політики, дієвого законодавства, розвинутої інфраструктури, високої кваліфікації населення, готовності бізнесу до інноваційних змін і, звичайно, високого рівня соціального захисту. У свою чергу, всі ці чинники впливають на конкурентоспроможність та забезпечення концепції сталого зростання країни.

Для досягнення економічної безпеки регіону потрібні сприятливий інвестиційний клімат, активний розвиток підприємництва та створення нових робочих місць, забезпечення енергетичної та продовольчої безпеки, захист прав інтелектуальної власності та боротьба з корупцією.

На жаль, зараз в країні триває війна, яка всі ці процеси сильно пригальмувала і навіть у деяких регіонах повністю зупинила.

Так, за даними Національного банку України, напад росії призвів до різкого зниження економічної активності в Україні. Багато бізнесів зупинилися або суттєво скоротили вироб-

ництво, деякі великі підприємства, наприклад Кременчуцький нафтопереробний завод або «Азовсталь», були знищені фізично. Крім того, блокада Чорного моря серйозно ускладнила експорт аграрної та металургійної продукції (це основна група товарів, які експортує Україна). У результаті інвестиції в економіку зменшилися, нові проекти були призупинені.

За підсумками II кварталу 2022 року падіння економіки було майже 40%.

Крім цього, населення суттєво скоротило витрати на непершочергові товари та послуги.

Зазнала падіння й будівельна галузь. Багато будівельних проектів були заморожені через нестачу коштів та низький попит. Досить сильно постраждало житлово-комунальне господарство. Через бойові дії зруйновані ТЕЦ, котельні, лінії електропередач, системи водозабезпечення.

Впала і середня зарплата - на 25%.

Все це не могло не вплинути на масштабне зростання бюджетного дефіциту. За даними Міністерства фінансів, щомісячний дефіцит держбюджету України сягає \$5 млрд. Доходи бюджету значно знизилися, а витрати, навпаки, зростають як на оборону країни, так і на соціальні, гуманітарні потреби [2].

Така негативна ситуація є серйозною загрозою національній економічній безпеці. У цій ситуації набуває вагомий сили антикризове управління в регіонах і національною стійкістю, адже це є дієві інструменти для підтримання життєдіяльності регіонів, а в подальшому - їх відновлення у повоєнний період.

Стійкість економіки – це не лише фізичний захист територій. Це також і організація швидкої логістики товарів, надійна фінансово-кредитна система, кадрове наповнення, ефективний менеджмент в небезпечних умовах, стабільне забезпечення експортних поставок (якщо товари не важливі для оборони чи гуманітарних потреб), формування резервів [1].

У зв'язку з війною набуває важливості також і забезпечення організаційної стійкості, тому це є важливим напрямом діяльності підприємств і організацій в умовах зростання невизначеності. Мета - підвищення готовності всіх суб'єктів як регіону, так і держави в цілому до дій у кризових умовах.

Аналіз досвіду розбудови стійкості у державах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку, зокрема США та Великій Британії, свідчить, що поряд із загальнодержавними й регіональними планами стійкості та дій у надзвичайних ситуаціях рекомендується і заохочується завчасно готувати й постійно удосконалювати власні плани стійкості установ, організацій та підприємств [3].

Вітчизняні реалії демонструють тенденцію, яка передбачає, що все суспільство та економіка мають бути готові до режиму тривалого протистояння. Для цього необхідні ресурси та наявність потенціалів: людський капітал, військові потужності та економічні можливості. Усе це характеризується у макроекономічному показнику ВВП. Для повернення рівня валового внутрішнього продукту до війни необхідно змінювати структуру української економіки. Вважаємо, що пріоритетом є розвиток переробних галузей, будівництво різних соціальних, житлових, промислових й інфраструктурних об'єктів згідно сучасних безпекових правил і енергоефективності. Звичайно, подальша імплементація у всі сфери життя діджитал-технологій, які пришвидшують та полегшують як бізнес-, так і соціальні процеси.

Висновки. В умовах постійних фізичних ризиків і загроз через війну РФ проти України питання забезпечення економічної безпеки регіонів для посилення та підтримки національної безпеки стало завданням для кожного громадянина. У свою чергу, національної безпека є базисом збереження державності та національної ідентичності. Тому поняття «добробут населення» набуває мега важливо значення для майбутнього відновлення України та побудови потужної економіки, оскільки економічні інтереси та можливості приваблюють як підприємців, так і найманих працівників працювати в країні, де вони можуть себе якісно та успішно реалізувати.

Список використаних джерел

1. Жаліло Я. Як забезпечити стійкість економіки в умовах війни [Електронний ресурс] / Я. Жаліло // Українська правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/6/683364/>.
2. Жирій К. Економічна криза в розпалі: як українцям вижити в скрутні часи [Електронний ресурс] / К. Жирій // УНІАН. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/economics/finance/ekonomichna-kriza-v-rozpali-yak-ukrajincyam-vizhiti-v-skrutni-chasi-novini-ukrajina-11919129.html>.
3. Розроблення планів забезпечення організаційної стійкості [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/rozroblennya-planiv-zabezpechennya-orhanizatsiynoyi-stiykosti>.

Світлана Завгородня, кандидатка наук з державного управління, старший науковий співробітник відділу соціальної стратегії центру економічних і соціальних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень

Svitlana Zavorodnia, Ph.D in public administration, Senior Research Fellow of the Department of Social Strategy Center for Economic and Social Research National Institute for Strategic Studies
<https://orcid.org/0000-0002-2177-9995>

УДК 351:338

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПИТАННЯ БОРЬБИ З ЕНЕРГЕТИЧНОЮ БІДНІСТЮ В РУСЛІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ КРИЗИ

UPDATE OF THE ISSUE OF FIGHTING WITH ENERGY POVERTY IN THE COURSE OF THE GLOBAL ENERGY CRISIS

Вступ. Забезпечення рівного доступу до енергетичних послуг для населення є важливим чинником соціальної та економічної інтеграції, а також визначено не тільки, як одну з основних послуг, а і як право кожного громадянина в ЄС. Допомога в забезпеченні доступу до енергетичних послуг має надаватися тим, хто її потребує щоб гарантувати гідний рівень життя людини. Мова йде про тих, хто страждає від енергетичної бідності і вразливих споживачів енергоресурсів. Ці положення задекларовано у Європейському стовпі соціальних прав (The European Pillar of Social Rights) [1] і Плані дій (The European Pillar of Social Rights Action Plan). Проте повномасштабна збройна агресія РФ проти України дестабілізувала світову енергетичну систему, спричинила складнощі у вигляді високих енергетичних цін, і як наслідок ствердила пріоритетність боротьби з енергетичною бідністю серед політики країн європейського континенту.

Із повномасштабним вторгненням РФ в Україну актуалізувалися існуючі та постали нові фактори поглиблення енергетичної бідності. Це як обмежені фінансові можливості окремих категорій споживачів для задоволення базових енергетичних потреб, так і обмежена фізична доступність енергоресурсів для населення. Беручи до уваги актуалізацію факторів поглиблення енергетичної бідності, що постали в результаті повномасштабної збройної агресії проти України та глобальної енергетичної кризи зокрема, визначення пріоритетів в боротьбі з енергетичною бідністю стало **метою** роботи.

Матеріали і методи. Як джерела інформації використовувалися нормативно-правові акти European Commission, European Economic and Social Committee з питань боротьби з енергетичною бідністю, аналітичні документи International Energy Agency, Nuclear Energy Agency, EU Energy Poverty Observatory, Національного інституту стратегічних досліджень. Мета роботи зумовлює використання **методів** дослідження, зокрема: метод аналізу, методи індукції і дедукції.

Результати. Внаслідок різкого зростання цін на енергоносії в ЄС із середини 2021 року та подальшого збільшення цін в березні 2022 року (що досягло 40,2 % по ЄС), значно ускладнилась ситуація для споживачів, які перебувають за межею енергетичної бідності, а споживачі, які в минулому не стикалися із труднощами оплати рахунків за енергоресурси, ризикують потрапити в енергетичну бідність. В Україні до початку повномасштабної збройної агресії понад 18 % домогосподарств через брак коштів не мали змоги оплатити рахунки за житло та необхідні послуги з його утримання, або газ для приготування їжі. Частка населення, яке не могло утримувати житло достатньо теплим, була у рази вищою за аналогічний показник у державах ЄС. Наразі зазнає масштабного руйнування енергетична та цивільна інфраструктура населених пунктів. Також фіксується накопичення боргів з оплати населення за житлово-комунальні послуги.

У відповідь на енергетичні ризики ЄС розробив план REpowerEU, основною метою якого є відмова від російських енергоносіїв. До раніше прийнятих планів і пріоритетів розвитку енергетики у випадку запобігання поширенню енергетичної бідності план REpowerEU визна-

чає серед пріоритетів збереження та ефективне використання енергії, збільшення використання відновлюваної енергетики, активізацію зусиль для стимулювання енергетичного переходу [2].

Для подолання енергетичної бідності та стійкості ЄС із соціально-економічного погляду у 2022 р. Європейський економічний і соціальний комітет (European Economic and Social Committee - EESC) представив висновок «Tackling energy poverty and the EU's resilience: challenges from an economic and social perspective» [3]. У цьому документі EESC рекомендує розробити стратегію ЄС, яка має задекларувати право споживачів на енергію та цілі подолання енергетичної бідності у довгостроковій перспективі. За Рекомендаціями Європейської Комісії 2020/1563, оцінити кількість домогосподарств, які перебувають у стані енергетичної бідності, задекларувати ціль, політику та заходи щодо зменшення енергетичної бідності держави-члени ЄС мають у своїх Національних енергетичних та кліматичних планах (NECPs).

В Україні оцінка можливості населення задовольняти його енергетичні потреби частково здійснюється у межах проведення регулярного моніторингу показників бідності відповідно до Методики комплексної оцінки бідності. Але у цій Методиці зазначені показники розкривають лише окремі аспекти енергетичної бідності і не враховують взаємозалежності основних факторів, які спричиняють виникнення енергетичної бідності. Заходи щодо енергоефективності визначено пріоритетними для подолання енергетичної бідності у Законах України «Про енергетичну ефективність» та «Про енергетичну ефективність будівель». Вони передбачають загальну спрямованість і не вирізняються адресністю у боротьбі з енергетичною бідністю.

Відповідно до положень Закону України «Про енергетичну ефективність будівель» розроблено проект Довгострокової стратегії термомодернізації будівель на період до 2050 року «Оновлені будівлі, енергонезалежність, висока якість життя, нові робочі місця». У цьому документі подолання енергетичної бідності в Україні визначено серед стратегічних цілей. Для досягнення цієї цілі передбачено: аналіз стану енергетичної бідності, встановлення цілей для протидії поширенню, моніторинг проведених заходів та досягнення визначених цілей. Проте документ досі не прийнято, що гальмує позитивні зрушення у боротьбі з енергетичною бідністю.

Висновки. З огляду на обраний європейський курс України, вважається за доцільне адаптувати досвід та механізми країн ЄС. Важливим завданням залишається виявлення домогосподарств, які найбільше потребують підтримки для забезпечення реалізації базових енергетичних потреб. Це створить умови для впровадження адресних заходів для споживачів, які потерпають від енергетичної бідності. У свою чергу, виявлення домогосподарств, що перебувають за межею енергетичної бідності, повинно базуватись на системі показників, а саме виявлення – відбуватись із певною систематичністю. Для споживачів, які страждають від енергетичної бідності, доцільно запроваджувати адресні інструменти, що передбачають координацію та поглиблення взаємодії дій уряду, споживачів енергії та постачальників/виробників. Зокрема, заходи щодо зниження енергетичної бідності мають включати: розвиток децентралізованих систем опалення, електрифікації з використанням відновлюваних джерел енергії; термомодернізацію будівель у енергетично бідних споживачів на пріоритетній основі; економічну підтримку для впровадження у домогосподарствах додаткових систем опалення, електрифікації з використанням сонячних та геотермальних теплових технологій.

Список використаних джерел

1. *The European Pillar of Social Rights* (2017). European Commission. URL: https://commission.europa.eu/publications/european-pillar-social-rights-booklet_en
2. Суходоля О. Європейський план подолання залежності від російських енергоносіїв (2022). *НІСД*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/yevropeyskyy-plan-podolannya-zalezhnosti-vid-rosiyskykh>
3. *Tackling energy poverty and the EU's resilience: challenges from an economic and social perspective: Exploratory opinion Presidency SOC/717* (2022). *European Economic and Social Committee*. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/tackling-energy-poverty-and-eus-resilience-challenges-economic-and-social-perspective>

Тетяна Паламарчук, кандидатка наук з державного управління, доцентка, доцентка кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Tetiana Palamarchuk, Ph.D in Public Administration, Associate Professor of Global and National Security Department of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0001-6561-8248>

УДК 338.2. 001: 327 (477)

ЗМІНА СТРУКТУРИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ: УНИКНЕННЯ МАЙБУТНЬОГО, ЯКЕ РИМУЄТЬСЯ З МИНУЛИМ

RESHAPING STRUCTURE OF THE GLOBAL ECONOMIC AND INDUSTRIAL POLICY: AVOIDING A FUTURE THAT RHYMES WITH THE PAST

Вступ. Російсько-українська війна є драматичним наслідком зростаючого дисбалансу та нестабільності глобального економічного та політичного порядку разом з іншими наслідками, які є важливими чинниками досліджуваної тематики. Заслуговує на особливу увагу дослідження взаємопов'язаних елементів та емпіричних доказів нестримного «глобального протекціонізму», уповільнення світової економіки в довгостроковій перспективі та зміни структури глобальних ланцюгів доданої вартості. Таким чином, актуальність дослідження полягає у спробі пов'язати ці прояви разом в історичній перспективі.

Мета роботи полягає у визначенні критеріїв, необхідних для інформування та розробки економічної та промислової політики, яка усвідомлює серйозність майбутніх ризиків і здатна протистояти ризикам шляхом узгоджених дії та підтримки великих країн, а також шляхом між-державної співпраці.

Матеріали і методи. Під час дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу та синтезу – для деталізації об'єкта дослідження; узагальнення – для розкриття теоретичних засад визначення глобальної економічної та промислової політики та формування основних висновків дослідження. Емпіричну основу дослідження складають законодавство України, міжнародні нормативно-правові акти та законодавства зарубіжних країн, наукова література, статті періодичних видань, джерела Internet.

Результати і обговорення.

Глобальний протекціонізм. Війна в Україні йде нога в ногу з іншими проявами, які сигналізують про ненульову ймовірність майбутньої серйозної економічної та політичної нестабільності та можливих широкомасштабних, якщо не глобальних, конфліктів. Що цьому слугує: Економічний протекціонізм і торговельні війни посилюються; Глобальні та локальні економічні кризи сповільнюють світову економіку та відкривають перспективи для значно нижчих темпів зростання, ніж ті, що спостерігалися в останні десятиліття; Поява нових економічних наддержав ставить під сумнів ринкову та геополітичну рівновагу, яка була зміцнена в період «довгого миру» після холодної війни. Глобальні ланцюжки доданої вартості (GVC) демонструють сильну реакцію на ендогенні та екзогенні шоки, про що свідчить епідемія COVID-19, відкриваючи таким чином шлях до можливих процесів деглобалізації та регіоналізації. Військові конфлікти наростають у всьому світі, а тепер також зачіпають індустріально розвинені регіони, такі як Україна. Цей сценарій навіть змусив Френсіса Фукуяму думати, що не тільки слід відкладати «кінець історії» — оскільки історія людства ще дуже далека від досягнення свого

піку та кінця з точки зору соціального та культурного розвитку людства — але й що можливо, «кінець кінця історії слід визнати».

Після десятиліть інтеграції та глобалізації світова фінансова криза (GFC) 2008 року спровокувала рух протекціонізму проти економічного ліберального порядку, який дедалі більше погіршував міжнародну торгівлю та відносини. Протекціонізм і державна дискримінація швидко поширилися і стали «новою нормою», оскільки уряди беруть участь у геополітичних конфліктах. Постає під сумнів існуючий міжнародний порядок, заснований на правилах, хоча головним чином це було викликано зростанням Китаю та економічного націоналізму в Сполучених Штатах і в усьому світі. Деякі епізоди, які відзначили цю е(ре)волюцію останніх років, є показовими. У 2016 році більшість жителів Великобританії проголосували за Brexit. У 2017 році США в односторонньому порядку вийшли з Транстихоокеанського партнерства (TPP) і змусили переглянути Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (NAFTA). Паралельно уряди Німеччини та Франції оголосили про завершення Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства (TTIP), яке просувають США. Те ж саме сталося з СЕТА (Угода про зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Канадою та Європейським Союзом). У 2019 році уряд Японії виключив Південну Корею зі свого білого списку країн, які отримують пільговий режим для ліцензування експорту. Уявна загроза національній промисловості призвела до бойкоту корейськими споживачами купівлі японських товарів і послуг [1].

Уповільнення світової економіки. Досліджуючи дане питання актуально звернутись до розробленого сценарію розвитку подій ОЕСР у 2018 році, щоб передбачити тенденцію розвитку світової економіки до 2060 року. Датований таким чином, такий сценарій не враховує останні події (наприклад, COVID-2019 та російсько-українську війну), тому проектує еволюцію економіки нейтрально. У базовому сценарії прогнозується зниження тенденції зростання реального ВВП у світі приблизно з поточних 3,5–2% у 2060 році [2]. Таке уповільнення в основному пов'язане з уповільненням у великих економіках, що розвиваються. Світовий економічний центр тяжіння зміщується в бік Азії. Китай та Індія отримуватимуть дедалі більшу частку світової економіки, зрештою перевищивши вагу всіх країн ОЕСР разом.

Такі альтернативні сценарії ОЕСР розробляє для того щоб можна було вчасно провести інституційні і політичні реформи, щоб змінити курс світової економіки; однак здається розумним — навіть якщо досить очевидним — стверджувати, що ця тенденція може ще більше погіршитися через епідемію та наш військовий шок із непередбачуваними наслідками та посиленням міжнародної економічної та політичної нестабільності.

Зміна структури глобальних ланцюжків вартості. Велика фінансова кризи проявилася як «великий торговельний колапс». У звіті, опублікованому Азіатським банком розвитку [3] наведено деякі попередні дані про еволюцію GVC. Результати, показують, як міжнародна політична напруга та пандемія сприяли переходу від «гіперглобалізації» до «повільної балізації» тим самим зміцнюючи створення регіональних торговельних угод на користь формування РЛВ.

Висновки. Отже, як можна пов'язати разом усі ці явища, а також війну в Україні, які є проявами драматичних змін і нестабільності, що відбуваються в міжнародних економічних відносинах? Не буде зайвим висунути гіпотезу про встановлення порочного кола між появою протекціонізму, посиленого перспективами уповільнення світової економіки, розривом важливих ланцюгів доданої вартості (наприклад, пов'язаних з енергією та продовольством) та загострення військових конфліктів у світі. Ще в дев'ятнадцятому столітті французький економіст Фредерік Бастіа стверджував, що «коли товари не можуть перетнути кордони, це зроблять армії».

Більше того, деякі емпіричні дані можуть підтвердити знамените висловлювання Бастіа. Аналізуючи еволюцію державних військових конфліктів у світі з кінця Другої світової війни до 2020 року. Кількість конфліктів, досягнувши піку в 53 у 1991 році, знизилася до

31 у 2010 році, але відтоді зросла до максимум 56 у 2020 році [4]. Зменшення конфліктів після початку 1990-х років можна пояснити розглядом комбінації факторів, таких як баланс сил, ядерна зброя, дедалі руйнівніша звичайна війна, демократія, міжнародні інституції та економічні взаємозалежність.

У зверненні до Асамблеї ООН у вересні 2018 року Дональд Трамп заявив: «Ми відкидаємо ідеологію глобалізму та приймаємо доктрину патріотизму». Кампанія Brexit «повернення контролю» викликала сильний резонанс серед тих, хто був незадоволений торговими правилами та імміграційною політикою ЄС. Водночас у багатьох країнах утвердилися патріотичні та націоналістичні рухи та партії, зміцнилися авторитарні держави в усьому світі. Таким чином, основне повідомлення полягає в тому, що радикальні зміни стоять на порядку денному майбутнього, яке може піти небезпечними шляхами минулого. Звісно, «кінець історії» (Фукуяма, 1992) доведеться чекати дуже довго.

Список використаних джерел

1. Menaldo, V. A., & Wittstock, N. (2021). Bidenism as Trumpism 2.0: America's bipartisan embrace of neo-mercantilist policies and what this entails. Available at SSRN 3830957. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3830957>
2. Guillemette, Y., & Turner, D. (2018). The long view: Scenarios for the world economy to 2060. OECD Publishing.
3. Xing, Y., Gentile, E., & Dollar, D. (Eds.). (2021). Global value chain development report 2021: Beyond production. Asian Development Bank.
4. Mahoney, J., & Rueschemeyer, D. (Eds.). (2003). Comparative historical analysis in the social sciences. Cambridge University Press.

Володимир Бондар, аспірант кафедри глобальної та національної безпеки
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Volodymyr Bondar, postgraduate student, Department of Global and National Security
of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-9833-9867>

УДК 351

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ АКТОРІВ НА ПЛАНУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЮ: ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

AN INFLUENCE OF EXTERNAL ACTORS ON PLANNING AND IMPLEMENTATION: THE POLICY OF UKRAINE IN THE SPHERE OF STATE SECURITY

Вступ. Попри оцінки окремих дослідників, які мали місце упродовж 2010-х рр. щодо нівелювання різниці між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки у формулюванні і реалізації державної політики національної безпеки України, відбувається актуалізація загроз європейського, панросійського (СНД), глобального походження. Поряд з цим, диверсифікується характер несилкових елементів: політичні, економічні, соціальні, етнічні, енергетичні, інформаційні, мовні, релігійні.

До прикладу, у 2014 р. одну із перших постанов ВР України після Євромайдану щодо скасування контрверсійного закону «Про засади державної мовної політики» (2012 р.), незважаючи на її термінову відміну, цей факт було використано проросійськи налаштованими регіональними і політичними елітами України, за підтримки ідеологів «Русского міру», як привід для захисту російськомовного населення Криму з подальшою окупацією півострову.

Реформування освітньої галузі 2017 р. загострило питання створення в Закарпатському краї угорської національної культурної автономії, на тлі критики офіційного Будапешту внутрішньої політики України. У 2019 р. внаслідок адміністративної реформи територія компактного проживання болгарськомовної громади в Одеській області виявилася розділена. На думку їх лідерів, етнічні болгари втратили можливість централізовано розвивати рідну мову, що знайшло відображення у резолюції Народних Зборів Болгарії.

Восени 2022 р. один із лозунгів виборчого штабу кандидатів до Конгресу США від Республіканської партії – «Більше жодного пенні Україні». Радикальна риторика політичних представників та громадських організацій, які відображали настрої прихильників так званої «групи MAGA», задля отримання більшості голосів американського пересічного виборця. Нібито політика «відкритого чеку» більшості від Демократичної партії у Палаті представників з виділення фінансової допомоги Україні спричинила економічну стагнацію, підвищення цін на паливо, зростання зовнішнього державного боргу Сполучених Штатів.

Мета дослідження полягає у виокремленні несилкових елементів зовнішнього походження, дія яких зачіпає вітчизняний безпековий сектор. Звідси, об'єкт дослідження, це сутність й роль зовнішніх акторів відносно системи вітчизняної національної безпеки, у більш вузькому значенні предмет вивчення – їх вплив на планування і реалізацію політики України у сфері національної безпеки.

Матеріали і методи. В основу написання покладено наукові розвідки вітчизняних дослідників О. Бодрука, М. Вавринчука, С. Горбатюка, В. Горбуліна, А. Качинського, В. Корнієвського, Ф. Медвідя, В. Олуйка, О. Пошедіна, Р. Марутян, Г. Ситника, М. Сунгуровського, О. Суркова, К. Тарасенка, Л Шипілової та ін.

Поза сумнівом, теоретичним й практичним розробкам у сфері забезпечення національної безпеки України приділяється значна увага. Проте, вплив зовнішніх акторів додають питанню планування і реалізації політики України у сфері державної безпеки принципового характеру.

Результати і обговорення. Концептуальні підходи державного регулювання сфери національної безпеки України представлено у програмних, стратегічних матеріалах. У документі «Стратегія забезпечення державної безпеки» (2022 р.) визначено реальні та потенційні загрози державній безпеці України, напрями й завдання при плануванні і реалізації політики у сфері державної безпеки. Для виявлення та нейтралізації зовнішніх загроз, звертаємо увагу на: п. 15, в якому відзначається про властивість сучасної моделі глобалізації у поширенні, зокрема політичного і релігійного екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму; п. 16 – цілеспрямовані намагання окремих держав впливати, у тому числі через національні меншини України, на ухвалення органами державної влади та органами місцевого самоврядування рішень на шкоду державній безпеці України [1].

Щодо походження зовнішніх акторів, акцентуємо на категорії «*інститути громадянського суспільства*» – юридичні суб'єкти, що зареєстровані в третій юрисдикції: НУО, дослідницькі фонди, науково-консультативні центри, релігійні чи донорські організації, а також фізичні особи із числа провідних науковців, колишніх державних високопосадовців, дипломатів, представників політичної, етнічної, регіональної еліти. Діяльність таких структур впливає на формування громадської думки як всередині країни так й за її межами доведенням до цільової аудиторії аналітичних оглядів, звітів, статей, проєктів програмних документів, прогнозів каналами медіа, ЗМІ, соціальних мереж.

Формулювання і реалізація публічної політики державними інституціями демократичної країни значною мірою продиктовано поведінкою громадянського суспільства, ефективністю зворотного зв'язку. Чим розвинуте суспільство, тим цей вплив суттєвий. Не виключаємо роль владних структур країни-ініціатора, її спеціальних органів у підготовці й реалізації заходів з використанням ІГС.

Пропонуємо дослідити механізм впливу зовнішніх акторів на планування і реалізацію політики України у сфері державної безпеки впровадженням такої класифікації. Механізм *опосередкованої* дії уможливорює залучення країною-ініціатором ІГС-акторів публічного простору походженням з *третьої юрисдикції*, з метою: 1) формування громадської думки цільової аудиторії цієї проміжної країни; 2) здійснення її місцевими громадськими лідерами впливу на національну систему влади; 3) спрямування зовнішньої політики цієї країни на внутрішню політику України через публічний простір, систему державного управління; 4) реалізації заходу у вигляді ухваленого рішення владою України вигідного для країни-ініціатора. При *прямій* дії – залучаються ІГС країни-ініціатора, які реалізують вплив *безпосередньо* на організоване громадянське суспільство України через вітчизняний публічний простір, систему державного управління чи місцевого самоврядування.

Серед інструментів реагування, на думку автора, потреба у *модернізації* насамперед підходів з реалізації *зовнішньої* політики України. У напрямі більш предметного використання потенціалу закордонних українців з метою нейтралізації шкідливого впливу від діяльності ІГС на громадську думку країни їх постійного проживання, яка виявляє ознаки спрямування на підриєв системи державної безпеки України. Активізації міждержавних механізмів співробітництва за участі представників української національної меншини, і на паритетній основі національних спільнот країни-партнера в Україні.

Висновки. Підводячи підсумок, несилові елементи зовнішнього походження актуалізують виклики у контексті планування і реалізації вітчизняної політики у сфері національної безпеки. Перспективні наукові розвідки щодо: подальшого теоретичного осмислення усього комплексу сутнісних характеристик зовнішніх акторів, системоутворювального фактору; нейтралізації їх дій відносно системи державної безпеки України; модернізації механізмів державного управління, впровадження елементів рефлексивного управління та інших компонентів управлінської діяльності.

Список використаних джерел

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України від 16 лют. 2022 р., № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення: 16.11.2022).

Дарина Бобко, студентка ОП «Публічне управління та адміністрування»
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Daryna Bobko, Student of the educational program «Public Administration», Institute of Public
Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник: **Євгеній Таран**, к.політ.н., доцент, доцент кафедри глобальної
та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної
служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 351.86

ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2022 РР.

INTERNAL AND EXTERNAL THREATS TO THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 2014-2022

Вступ. Проблема гарантій безпеки завжди турбувала людство в процесі розвитку цивілізації. Після двох світових війн та припинення режиму «холодної війни» не виправдали себе сподівання щодо зниження кількості загроз національній і міжнародній безпеці. Міждержавні конфлікти, терористичні акти, загроза ядерної війни, військові дії, катастрофи техногенного й природного характеру займають надзвичайне місце навіть у XXI столітті [2].

Перелік реальних і потенційних загроз для національної і міжнародної безпеки, які викладені у державних нормативно-правових актах не є вичерпним. Більше того, він постійно збільшується. За цих обставин забезпечення національних інтересів будь-якої держави світу передбачає адекватне реагування на виклики й загрози сучасності, що полягає у проведенні ефективної політики у сфері національної безпеки. Актуальним це питання є і для нашої держави.

Оскільки сьогодні існує реальна загроза для національної безпеки України, тобто зазіхання на суверенітет та територіальну цілісність загалом, національна безпека потребує системності в її забезпеченні, спрямованої на захист національних цінностей і реалізацію національних інтересів.

Саме тому велика кількість досліджень, що стосуються питань сучасних загроз національній безпеці України засвідчує, що питання, які стосуються гарантій безпеки особи, суспільства й держави є досить складною науковою проблемою та потребують поглибленого вивчення.

Мета роботи. Охарактеризувати внутрішні та зовнішні загрози національній безпеці України в період з 2014 по 2022 роки (російсько-української війни) та визначити заходи з їх попередження та протидії.

Матеріали і методи. Даною проблематикою займається ряд вітчизняних та зарубіжних дослідників таких як: В.І. Андріяш, С.В. Андрущенко, Є. Вятр, О.В. Глазов, Є.В. Кобко, В.А. Ліпкан, Х.Д. Моргентау, Н.П. Москальова, Г.П. Ситник та А.І. Соловійов. Проведене дослідження базується на використанні загальнонаукових методів: аналізу, синтезу, порівняння, систематизації, узагальнення та формалізації.

Результати і обговорення. Загрози національній безпеці України визначено у різних нормативно-правових актах, зокрема, вони зазначені у Стратегії національної безпеки України [5] та у Стратегії інформаційної безпеки [6].

Анексія Криму та війна, яку ведуть росіяни на території України стали серйозними викликами для сучасного світу. Вперше після Другої світової війни в Європі було анексовано частину території суверенної держави – України. Збройна агресія Росії стала викликом всій системі європейської безпеки.

Кінцевою метою Росії є встановлення нового світового порядку, подібного до «концепту великих держав» XIX ст., де більшість країн стануть об'єктами геополітичної боротьби між глобальними та регіональними країнами. Російська анексія Криму змінила геополітичний ландшафт у східній Європі, значно підсилила Росію та, навпаки, позбавила Україну військово-морської бази та значної частини військово-морського флоту.

Незважаючи на погіршення міжнародної ситуації, багато експертів вважають, що наразі найбільш актуальними для України та національної безпеки є ризики та загрози внутрішнього характеру. Так, узагальнивши внутрішні загрози національній безпеці, які зазначені у Стратегії національної безпеки України [5], можемо зазначити найбільш актуальні для сьогодення:

1) через незрілість та роз'єднаність політичної еліти України, їй не вдається сформулювати та реалізувати послідовну стратегію національного розвитку;

2) через зрощення влади та бізнесу, високий рівень корупції, політична еліта готова йти на поступки заради певних преференцій на шкоду національним інтересам;

3) недостатня ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики;

4) низький професійний рівень влади;

5) суттєва регіональна різниця в політичній ідеології та зовнішньополітичній орієнтації населення, що створюють передумови для процесу фрагментації та дезінтеграції;

6) висока енергоємність та залежність економіки України від імпорту енергоресурсів;

7) економічна криза в Україні, як один з проявів загальносвітової економічної кризи, що створює загрозу втрати частини економічного суверенітету.

Також, узагальнивши зовнішні загрози, що зазначені в Стратегії національної безпеки України [5], можемо сформулювати наступні:

1) загострення світової економічної кризи та її безпосередні наслідки:

- скорочення експорту – основного джерела доходів бюджету;

- загроза втрати ринків збуту для традиційного українського експорту (метал, продукція хімічної промисловості, аграрна продукція);

- загроза втрати статусу країни-транзитера енергоресурсів;

- загроза втрати частини економічного суверенітету внаслідок переходу стратегічних активів під контроль іноземного капіталу;

2) підвищення рівня загрози перетворення України на інструмент («розмінну монету») американо-російської конкуренції за вплив у регіоні;

3) невизначеність позицій провідних країн ЄС у визнанні місця і ролі України в міжнародному співтоваристві;

4) загроза ізоляції України від глобальних та регіональних економічних інтеграційних процесів.

Вищезазначені загрози є найбільш актуальними для нашої держави, а перш за все в період з 2014 і по сьогодні.

Зараз Росія також продовжує вести постійні масовані ракетні обстріли всієї критичної інфраструктури, житлових кварталів, знищуючи при цьому міста і села України, маючи на меті повторити на території України долю Сирії чи Абхазії.

Саме це і становить загрозу національній безпеці не лише України, а й усьому цивілізованому світу.

Окрім того, одностороннє збільшення чисельності Росією особового складу та техніки, зростання кількості військових кораблів у Чорному морі, а також можливе завезення ядерної зброї до Білорусі та до окупованого Криму, є прямою загрозою існуючому міжнародному порядку.

Агресивна зовнішня політика Росії підкріплюється й побудовою поліцейської системи у самій країні. Державна пропаганда, вбивства та замах на лідерів опозиції (Б. Немцов,

О. Навальний), постійне порушення прав людини та тортури ув'язнених – це і є характеристика сучасного режиму в росії [4].

Законодавча відмова визнавати рішення Європейського суду з прав людини, заяви експрезидента Дмитра Медведєва щодо необхідності поновлення смертної кари, принизливі затримання учасників мітингів проти війни в Україні є основними доказами того, що керівництво росії далеке від європейських цінностей так само, як і від демократії [3].

Шантаж ядерною зброєю перед усім світом, відмова грати роль спостерігача на майбутніх навчаннях НАТО, визнання «Абхазії», «Південної Осетії», «ЛНР» та «ДНР», а також продовження холоднокривної війни проти України, незважаючи на безпрецедентні міжнародні санкції, проявляють всю суть російського імперіалізму [4].

«Право сили» замість «сили права», переписування історії Європи та України, знищення мільйонів людських життів заради політичних цілей означає, що росія несе смертельну загрозу не лише Україні, але й усьому цивілізованому світу.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці України в період з 2014 по 2022 р. було чимало. При цьому, їх кількість зростає, а вони несуть за собою серйозні наслідки як для України, так і для всього світового співтовариства.

Жахливою є ситуація, що де-факто основною загрозою національній безпеці України та всього цивілізаційного світу є існування російської федерації як такої, зокрема злочинного, тоталітарного, імперіалістичного правління російської терористичної влади.

Список використаних джерел

1. Абрамов В. І., Ситник Г. П., Смолянчук В. Ф. Глобальна та національна безпека / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ, 2016.

2. Павленко В. С. «Національні інтереси та загрози державній безпеці України». Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. URL :<https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/603/554>.

3. Гриб Д. Чому Росія — загроза для Європи? // ukrainer. – 1603. URL: <https://ukrainer.net/rosiia-uevropa>.

4. Горюнова Є. О. «Анексія Криму як загроза безпеці Балто-Чорноморського регіону URL: <http://intermarum.zu.edu.ua/article/view/134830/131569>.

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

Олександр Устименко, кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем трансформації та інтеграційних процесів у воєнній сфері науково-дослідного управління проблем воєнної політики та воєнної стратегії Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
Oleksandr Ustymenko, Ph.D in Public Administration, senior researcher, senior researcher of the scientific and research cell of transformation and integrity process in military sphere of the Center of military and strategic studies of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-0003-0790>

УДК 355.45.02:005.21

ВОЕННИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВПС АГРЕСОРА, ДРОНИ-КАМІКАДЗЕ

MILITARY POTENTIAL OF THE AGGRESSOR AIR FORCE, KAMIKADE DRONES

Тактичні ракетні комплекси. Росія завдала терористичний удар дронами-камікадзе іранського виробництва **Shahed-136** по містах України. Атака була здійснена вранці понеділка (**17.10.2022**), а цілями знову став центр столиці та інші міста, зокрема Одеса. Більшу частину іранських дронів-камікадзе було знищено. Мова йде про десятки. Лише у зоні відповідальності Повітряного командування «Південь» за ніч збито **26 одиниць Shahed-136**. З **28 одиниць**, які летіли на **Київ**, за словами мера столиці Віталія Кличко, долетіли лише **п'ять**.

Враховуючи те, що ворог запускає ці дрони-камікадзе масовано, якраз з розрахунком «забити каналність» зенітних ракетних комплексів, бо старі радянські ЗРК мають вкрай обмежений параметр відносно кількості цілей, які можуть одночасно обстрілювати, перехоплення десятків **Shahed-136** - більш ніж високий результат.

Водночас необхідно розуміти, що собівартість таких дронів-камікадзе, як **Shahed-136**, зібраних з цивільних компонентів, доволі низька. Фактично вони коштують дешевше, ніж навіть ракета до переносного зенітного ракетного комплексу на кшталт **Stinger**. Але справа й в тому, що з кожним пуском зенітних ракет, їх більше не стає. Особливо коли мова йде про зенітні ракети для радянських ЗРК. Ціна збиття безпілотників-камікадзе, що стріляють по містах, для України значно перевищує суми, які Росія платить за закупівлю і запуск дешевої технології іранського виробництва.

19.10.2022 року Президент України Володимир Зеленський розповів про сьогоднішню роботу ПВО на київському напрямку. Так, за його словами, за місяць українськими силами вже збито **233** іранські дрони-камікадзе, запущених країною-терористом - російською федерацією.

Про це глава держави сказав у вечірньому зверненні до українців. Зеленський нагадав, що сьогодні відбулася зустріч керівника ОП Андрія Єрмака з представниками посольств Франції, Німеччини, Італії, Нідерландів та Іспанії щодо посилення української протиповітряної та протиракетної оборони. «Працюємо для того, щоб гарантувати повну безпеку українському небу. Ми вже маємо суттєві результати: протягом місяця збито **233 «Шахеди» й десятки ракет**. Лише за сьогодні й лише на **Київському напрямку** знищено **10 іранських дронів**. Ще **11 «Шахедів» збито завдяки воїнам повітряного командування «Південь»**. Я дякую, хлопці, за чудову роботу!» - наголосив Зеленський.

«Є результати й на інших напрямках. Але, на жаль, є і влучання. Є нові пошкодження критичної інфраструктури. Цієї доби три енергетичні об'єкти були знищені ворогом», - заявив президент.

«Звичайно, ми зробимо все можливе, щоб відновити нормальні енергетичні можливості нашої країни. Але для цього потрібен час. І для цього потрібні наші з вами спільні зусилля. Завтра – ще більше, ніж раніше», - зазначив Зеленський.

Як повідомляв УНІАН, з **10 жовтня** внаслідок російських атак в Україні було зруйновано третину електростанцій, що стало причиною масштабних відключень електропостачання. **19 жовтня** радник міністра з питань енергетики Олександр Харченко повідомив, що близько 40% енергетичної інфраструктури України серйозно пошкоджено [1].

Враховуючи, що ціна іранських літаків Shahed-136 становить від 20 000 до 50 000 євро за кожну машину, загальна вартість невдалих атак безпілотників по Україні, завданих Росією в останні тижні, оцінюється військовими аналітиками неурядової організації «*Мольфар*» від 11,66 млн доларів до 17,9 млн доларів. Україна розгорнула безліч озброєнь для знищення безпілотників, у тому числі винищувачі **МіГ-29**, крилаті ракети С-300, системи наземної оборони **Nasams** і вогонь зі стрілецької зброї.

Орієнтовна вартість для України становить понад **28,14 млн доларів**, згідно з аналізом, заснованим на відкритих джерелах. Дані включають дрони, запущені в період з **13 вересня** по **17 жовтня**.

У ньому підкреслюється низька фінансова вартість для Росії атак безпілотників, які продовжують сіяти терор в Україні, вбиваючи мирних жителів і завдаючи ударів по енергетичній інфраструктурі країни.

Надання Іраном дронів-камікадзе Росії: що відомо. Іран продав рф за різними оцінками від 300 до декількох тисяч дронів-камікадзе. Міністр оборони Ізраїлю Бенні Ганц підтвердив, що Єрусалим стежить за втягуванням Ірану у війну в Україні, незважаючи на заперечення Тегерана про надання Москві дронів-камікадзе **Shahed 131** і **Shahed 136**. «Ми бачимо, що Іран надає БПЛА, а також може надати додаткові передові системи в найближчому майбутньому. Іранці методично брешуть про продаж цього обладнання», - сказав Ганц.

16 жовтня видання **The Washington Post** з посиланням на представників безпеки США і союзників повідомило, що Іран посилює свої зобов'язання про постачання зброї в Росію для війни проти України і готовий передати не тільки дрони, а й ракети класу «земля-земля»[2].

Тому на перше місце виходить питання як їм ефективно протидіяти не тільки з точки зору гарантованого перехоплення, а й ще, як це не дивно, економічно обґрунтованого, бо РФ замовила **2,5 тисячі** таких «літако-снарядів», також не виключено їх «ліцензійне» виробництво у самій країні.

Реальні засоби протидії Shahed-136. На першому місці звісно залишаються зенітні ракетні комплекси, які вже є на озброєнні. Але знову ж таки, питання у кількості ЗРК, ракет до них та каналності. Певною мірою ефективним проти нього є й зенітна артилерія, але питання у тому, що знищення такої повітряної цілі доцільно лише поза містом. Бо якщо збити такий дрон-камікадзе над самим містом, то він впаде на саме місто, яке і є його цілю.

Також є й питання відносно ефективності автоматно-кулеметного вогню з наявного піхотного озброєння, бо це потребує особистих специфічних навичок ведення вогню по повітряній цілі. А в ідеальній ситуації - взагалі зенітних кулеметів та зенітних установок з навченими розрахунками, які об'єднанні у єдину мережу ППО. Але ведення такого зенітного вогню впирається саме у майстерність самого бійця, що у порівнянні із ракетним озброєнням, у будь-якому випадку, програє алгоритмам самонаведення. І в цій ситуації вкотре згадується американський ЗРК малої дальності AN/TWQ-1 Avenger, який по суті є мобільною установкою запуску ракет Stinger з власною потужною тепловізійною станцією пошуку цілей.

Тобто - посилити кількість розрахунків ЗУ-23-2, дістати умовні зенітки С-60, ЗПУ-4, зібрати на вертлюгах кулемети ПК, дістати потужні прожектори, бо чим далі, тим менше буде

світловий день - доволі робочий варіант, але він впирається у кількість цих систем, навчання бійців та налагодженні цілодобового чергування.

Значно ефективнішим може бути гарматний автоматизований С-РАМ, який, як і AN/TWQ-1 Avenger, до того ж дозволить перехоплювати й крилаті ракети, бо є більш багатofункціональними та надійними засобом. Але питання в тому, що поки розмови щодо Avenger та С-РАМ взагалі не йдуться, а ці комплекси потрібні зовсім не у «гомеопатичних» дозах.

Перспективні засоби протидії Shahed-136. Окрім безпосереднього знищення дронів-камікадзе шляхом ракет чи стрілецького озброєння, фігурують перспективні засоби боротьби. І саме вони можуть бути найдешевшими за показником витрат на одиницю знищених цілей.

Попри те, що **Shahed-136** немає повноцінного зворотного каналу управління, бо він просто летить на задану координату за супутниковою навігацією, він все одно може бути знешкоджений засобами РЕБ. Враховуючи те, що наявна у ньому примітивна інерціальна система наведення, скоріше автопілот, дозволяє продовжувати політ при втраті супутникової навігації, похибка цієї системи становить 5% на дальність. Це впливає з детального дослідження електронних систем попередньої версії іранського дрона-камікадзе **Shahed-131**, який, скоріш за все, за цим компонентом ідентичний.

Таким чином постійна постановка завдань на супутникову навігацію вже може збити його з курсу, головна умова, щоб ця завада була постійною, бо інакше дрон зловить сигнали супутникової навігації та відкоригує своє положення. І в цій ситуації більш ефективною може бути підміна координат супутникової навігації, що реалізувати у рази складніше і може бути відкориговане алгоритмами дрона, який знову ж таки перемкнеться на автопілот.

Тобто постановка завдань, знову ж таки, не дає 100% гарантії безпеки. Бо якщо взяти умовну заваду для супутникової навігації для протидії Shahed-136, що стартував з Білорусі і летить до Києва близько 100 км, відхилення від умовної точки прицілювання для нього складе 5 км, тобто він все одно десь впаде у межах міста.

Серед інших перспективних засобів протидії - лазерні та мікрохвильові комплекси. Мова йде про такі саме перспективні, передсерійні зразки, як американський бойовий лазерний комплекс LaWS, або мікрохвильовий THOR, турецький комплекс Alka та інші. Але справа в тому, що вони досі фактично експериментальні.

У вівторок **15 листопада 2022 року**, Росія атакувала Україну **96-ма** крилатими ракетами повітряного та морського базування (Х-101, Х-555, «Калібр»), керованими авіаційними ракетами Х-59, ударними дронами «Shahed-136/131», «Оріон», «Орлан-10»».

Повідомляється, що протиповітряна оборона України у вівторок збила 75 крилатих ракет (Х-101, Х-555, «Калібр»), дві керовані авіаційні ракети Х-59, 10 дронів Shahed-136/131, один БпЛА «Оріон» та один «Орлан-10».

Таким чином **15 листопада - наймасованіший ракетний удар саме по критичній інфраструктурі** України з 24 лютого 2022 року [3].

Фантастичні засоби протидії Shahed-136. В цій ситуації з'являється величезне поле для різноманітних ідей різного ступеня можливої реалізації. Зокрема вже зустрічається ідея оснащення легких літаків на кшталт Як-52 чи Cessna 172 кулеметним озброєнням. З огляду на те, що вони мають значно меншу швидкість польоту, перехоплювати ними тихохідні Shahed-136 значно легше ніж на МіГ-29, в якого швидкість звалювання більша за крейсерську швидкість дрона-камікадзе.

Для цього необхідно буде не тільки переробити літак під носій озброєння, а ще й забезпечити прицілом та засобами виявлення цілі вночі. А також, звісно, максимально організувати всі розрахунки протиповітряної оборони для того, щоб уникнути можливості ведення вогню по своїх же літаках. Тобто питання у рази складніше ніж здається.

Також зустрічаються ідеї відносно дронів-перехоплювачів. Це дійсно вкрай цікава ідея, але це потребує ще доведення, поки дослідних зразків, до серійного виробництва, його розгортання та відповідного насичення ними підрозділів ППО.

Водночас знаходження реальних засобів протидії такій загрозі, як такі «літако-снаряди» вже стало предметом екстреного запиту Пентагону з розробки ефективного засобу протидії. Проблема в тому, що такі «шахеда» фактично доступні для будь-якої терористичної організації, а не тільки для РФ чи Ірану. Вони можуть використовуватись для аналогічних атак по **Нью-Йорку, Лондону, Парижу** та іншим містах світу терористами, які цілком можуть отримати вже готові вироби, чи інструкції з виробництва від своїх спонсорів у Москві чи Тегерані.

Саме тому, можливо бути впевненим, що ефективний засіб протидії проти такої загрози з'явиться доволі скоро, а місцем його тестування, скоріш за все, стане саме Україна [4].

Аналітики **Інституту вивчення війни (ISW)** на основі зібраних даних припускають, що росіяни будуть змушені сповільнити темпи кампанії обстрілів критично важливої української інфраструктури. Російські війська здійснили найбільшу серію ракетних ударів по об'єктах критичної інфраструктури України з початку війни. Інститут, спираючись на зібрані дані, припускає, що російські військові, ймовірно, використовували значну частину наявних у них систем високоточної зброї під час скоординованих ракетних ударів 15 листопада.

Аналітики відзначають: збільшення відсотка збитих Україною ракет свідчить про покращення української протиповітряної оборони протягом останнього місяця, і український Генеральний штаб пов'язує це покращення з ефективністю систем протиповітряної оборони, наданих Заходом.

ISW також зазначає, що російські війська виснажують свої запаси високоточних систем озброєння і, ймовірно, будуть змушені **сповільнити темпи кампанії обстрілів критично важливої української інфраструктури.**

Список використаних джерел

1. Атака іранськими дронами: в ОП розповіли про роботу ППО на київському напрямку. URL: <https://www.unian.ua/war/ataka-rf-iranskimi-dronami-v-op-rozpovili-pro-robotu-pvo-na-kijivskomu-napryamku-novini-kiyeva-12017307.html> (дата звернення: 20.10.2022).

2. Боротьба з іранськими дронами обходиться Україні дорожче вартості самих БПЛА - ЗМІ. URL: <https://www.unian.ua/war/borotba-z-iranskimi-dronami-obhoditsya-ukrajini-dorozhche-vartosti-samih-bpla-zmi-12017259.html> (дата звернення: 20.10.2022).

3. Повітряні сили порахували точну кількість ракет, випущених Росією 15 листопада. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/16/7376588/> (дата звернення: 16.11.2022).

4. Атака іранськими дронами-камікадзе Shahed-136 по містах: реальні, перспективні та фантастичні засоби протидії. URL: https://defence-ua.com/minds_and_ideas/ataka_iranskimi_dronami_kamikadze_shahed_136_po_mistah_realni_perspektivni_ta_fantastichni_zasobi_protidiji-9313.html (дата звернення: 20.10.2022).

Сергій Свєшніков, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

Віктор Бочарніков, доктор технічних наук, професор, головний науковий співробітник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

Sergey Sveshnikov, candidate of technical sciences, senior researcher, leading researcher of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky
<https://orcid.org/0000-0001-8924-4535>

Victor Bocharnikov, doctor of technical sciences, professor, main researcher of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky
<https://orcid.org/0000-0003-4398-5551>

УДК 355.4

ФРАГМЕНТАЦІЯ ЯК ГОЛОВНА ГЛОБАЛЬНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

FRAGMENTATION AS THE MAIN GLOBAL TENDENCY IN THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS

Вступ. Майбутнє не виникає раптово, воно завжди народжується з минулого як рішення його проблем. Ноосфера наповнена різноманітністю. В ході ламінарної течії часу вона розвивається асиметрично – щось більше або швидше, щось менше або повільніше, породжуючи таким чином диспропорції і проблеми, що вимагають вирішення. Поступово у минулому, як протилежність існуючим закономірностям взаємодій, виникають нові тенденції і нові закономірності, які стають домінуючими, утворюючи таким чином майбутнє. Безпекове середовище можна розглядати як частину ноосфери – сфери розуму у взаємодії з природою. Це турбулентна система взаємодій суб'єктів міжнародних відносин, насамперед політичних еліт впливових світових гравців. Тому тут є важливим зрозуміти бачення на шляхи і способи усунення диспропорцій і вирішення сьогоденних проблем, корені яких уходять у минуле століття.

Мета роботи. На основі аналізу поточних подій висунути припущення щодо найбільш можливих тенденцій розвитку міжнародних відносин на глобальному рівні.

Матеріали і методи. Концепція політичного реалізму, основоположниками якої є Ганс Моргентау [1] і Кенет Уолтц [2]. Найбільш відомим практиком-послідовником концепції виступає Генрі Кіссінджер.

Результати: ХХ століття можна назвати століттям глобальних трансформацій та війн. Перша світова війна мала результатом кінець існування континентальних імперій: Російської, Австро-Угорської, Османської і Германської. Обставини, утворені цією війною, дозволили втілити в реальність новітні теоретичні нароби філософської думки щодо пошуків більш справедливої організації життєдіяльності людства – соціалістичну парадигму – альтернативу капіталістичному цивілізаційному проекту. На теренах колишньої Російської імперії було створено Союз Радянських Соціалістичних Республік.

Друга Світова війна мала результатом поширення національно-визвольного руху у світовому масштабі, розпад Британської імперії і формування СРСР як другого полюсу у світовій політиці. Використання долару як основної валюти міжнародних розрахунків та розвиток транзитних сполучень призвели до піднесення світової торгівлі. Це у свою чергу потребувало запровадження єдиних правил торгівлі і безпеки на міжнародному рівні. Було створено глобальні механізми узгодження інтересів: Організацію Об'єднаних Націй, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Світову організацію торгівлі, чисельні регіональні організації, а на

неформальному рівні – “Римський клуб”, “Більдерберзький клуб” та інші. Так зароджувались планетарні глобалізаційні процеси.

Післявоєнний розвиток, не дивлячись на досить вагомий результати, такі як освоєння космосу, створення мирного атому, генетичних та інформаційних технологій тощо, призвів до виникнення надвеликих диспропорцій. Іноді їх вдавалось компенсувати за рахунок корегування фінансово-економічної системи, як це було після кризи 1974-75 років. Іноді їх вдавалось відкласти за рахунок освоєння нових ресурсів або просторів, як це відбувалось після розпаду СРСР. Але це не могло скасувати дію закономірності щодо неминучого накопичення диспропорцій і виникнення криз в сучасній капіталістичній системі.

Сьогодні ми бачимо гіпертрофічний розвиток комплексу негативних проблем капіталізму. Невтримно зростає дефіцит торгового балансу в головній в сучасній міжнародній системі державі – США, державний і корпоративний борги, занадто стрімко зростають промислові і споживчі ціни, знищуючи середній клас, розміром якого похвалялись західні країни та СРСР у ще не забутий період розквіту. Продовольча криза охоплює світ. Сучасна фінансова система не забезпечує справедливого розподілу доходів і розвитку світової економіки. Сьогодні немає жодного приводу для оптимізму. Емісія долару США припинила стимулювати економічне зростання навіть самих США як емітенту і головного бенефіціару сучасної фінансової системи. Непропорційно зросла прибутковість фінансового сектору, сягаючи 80%. Бізнесмени тепер не піклуються про інвестування та організацію виробництва, сьогодні вони «роблять кошти з повітря», надуваючи міхури на глобальних ринках. В реальному секторі економіки глобалізація дала поштовх до оптимізації витрат і ускладнення виробничих та логістичних ланцюжків, які перевищили оптимальний розмір і сьогодні генерують додаткові ризики зриву глобальних поставок. Розвиток лобізму і зростання фінансових ресурсів корпорацій призвів до інвазії бізнес-інтересів в інтереси держави, приватизуючи таким чином її зовнішню і внутрішню політику. Це також підстегнуло надвелике зростання корупції серед політичних еліт і поставило політиків країн, що розвиваються, на службу провідних міжнародних акторів.

Агресія російської федерації проти України і, особливо, події початку 2022 року висвітлили вже підведену раніше лінію під минулим. Існуюча система міжнародного порядку майже остаточно припинила своє існування, вичерпала запаси своєї стабільності і впевнено перейшла до стадії розпаду, після чого обов’язково відбудеться її структурування та впорядкування, але на основі нових правил.

Нажаль, світові еліти не вбачають і не відчувають закінчення дії минулих закономірностей і початок дії нових. Їх ідеї торкаються “шліфування” окремих аспектів глобалізаційної парадигми (про що наочно свідчить, наприклад, концепція “інклюзивного капіталізму”), намагаючись повернути глобальний вплив міжнародних інститутів, навіть за допомогою сумнівних технологій, наприклад, управління через пандемії. Але досвід країн, які не входили останнім часом до пантеону провідних гравців, та усвідомлення ними власної сили, особливостей та інтересів підказує їм недовірливе ставлення до таких ідей. Сьогодні у міжнародному дискурсі відсутні альтернативні реалістичні парадигми майбутнього розвитку міжнародних відносин, які могли б претендувати на справедливе врахування інтересів усіх без виключення учасників міжнародного співтовариства, що могло б забезпечити повернення людства до поступального розвитку.

Хоча первинні ідеї лунають, але лише в рамках локальних фрагментів політичного впливу. Найбільш відомим є китайський проект “один пояс, один шлях”, спрямований на збільшенні доступу китайських виробників до потужного європейського споживчого ринку. Але цей проект охоплює лише регіони Євразії, не передбачає участі держав з інших регіонів і, тому, не може вважатись глобальним.

У цілому, на сьогодні справедливого і зрозумілого бачення світовими елітами цивілізаційного проекту майбутнього немає. “Епоху можна вважати закінченою, коли виснажилися її

основоположні ілюзії” – сказав відомий американський драматург Артур Міллер. Існуючий глобалізаційний проект остаточно припинив своє існування, він не зміг довести свою життєздатність і це остаточно помістило нас в період переформатування світового порядку, яке на першому етапі проявиться у вигляді фрагментації.

Висновки. Таким чином, сьогодні міжнародна система знаходиться вже за межею переходу до глобального хаосу, де застосування ядерної зброї не змусить довго чекати на себе. Відсутність у світових еліт погляду на спільне майбутнє і пошук регіональними елітами нових ідей дозволяє нам висунути припущення про розпад системи міжнародних відносин на кілька фрагментів з мінімальним міжфрагментним обміном і головуванням в кожному з фрагментів певної могутньої держави, яка визначатиме правила всередині власного фрагменту. Відносини і суперечності між фрагментами зосереджуватимуться на територіях буферних просторів, які будуть об’єктами боротьби за контроль. Успішність цієї боротьби буде залежати від співвідношення сил конкуруючих фрагментів.

Список використаних джерел

1. Morgenthau H.J. (1978). Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. Fifth Edition, Revised. New York: Alfred A. Knopf. pp. 4-15. Available at: <https://cutt.ly/iCUyxSj>
2. Waltz K. M. (1979). Theory of International Politics. Reading, Mass.: AddisonWesley. Available at: <https://cutt.ly/uEt0OYb>

Ольга Горбаченко, студентка ОП «Публічне управління та адміністрування» Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Olga Gorbachenko, Student of the educational program "Public Administration", Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник: **Тетяна Паламарчук**, к.держ.упр., доцентка, доцентка кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 355.1

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВИМІРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

CHALLENGES AND THREATS OF THE INFORMATION DIMENSION OF UKRAINE'S SECURITY IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Вступ. На сьогодні інформаційна сфера завдяки її колосальному значенню для соціальних відносин займає виключне положення в ієрархії субсистем сучасного суспільства. Конфлікт геополітичних інтересів визначає інформаційні загрози як основний тип загроз національній безпеці. У трактаті «Мистецтво війни» Сунь-Цзи писав: «У будь-якій війні, як правило, найкраща політика зводиться до захоплення держави в цілому... Здобути сотні перемог у бою – це не межа мистецтва. Підкорити супротивника без бою – ось це вінець мистецтва» [1]. Цього можна досягнути, воюючи з суперником не на полі бою, а впливаючи на його підсвідомість. Може скластися враження, що це легко контролювати й інформаційна війна не призводить до фатальних наслідків, але саме це призводить до «небезпечної безпечності» у її розумінні. Паралельно з цим вплив інформаційної складової росте у геометричній прогресії і руйнування, спричинені нею, тільки зростатимуть.

Мета роботи. Аналіз Стратегії інформаційної безпеки, як основного документу, який визначає загрози і виклики та співставлення їхньої актуальності з реальністю російсько-української війни.

Матеріали і методи. Серед матеріалів використовувались нормативно-правові акти, які регулюють інформаційну сферу діяльності в Україні, статті на тему інформаційної війни росії проти України та матеріали із засобів масової інформації. Серед методів: метод аналізу, метод синтезу, та узагальнення.

Результати обговорення. Особливість інформаційної сфери, як складової національної безпеки, полягає у зміні її сутності. Якщо раніше її основною метою була інтерпретація дійсності, то зараз до цього додалась функція управління дійсністю, коли інформація виступає могутнім інструментом впливу. У той же час не можна відкидати технічну сторону забезпечення інформаційної безпеки (захист стратегічно важливих даних).

Таким чином, відповідно до цих двох визначальних аспектів доцільно виділити два напрями діяльності для захисту інформаційної сфери - забезпечення «інформаційної безпеки» та інформаційно-комунікаційної безпеки - «безпеки інформації».

Одним із головних документів, який спрямований на виконання цього завдання є стратегія інформаційної безпеки, яка набрала чинності 28 грудня 2021 року. Вона визначає актуальні виклики та загрози національній безпеці України в інформаційній сфері, стратегічні цілі та завдання, спрямовані на протидію таким загрозам.

Взагалі інформаційна безпека України тут розглядається як складова частина національної безпеки України, яка в свою чергу передбачає стан захищеності держави (її територіальної цілісності, суверенітету) та громадянина, де особлива увага приділяється конституційним правам, які стосуються взаємодії з інформацією, а також де існує ефективна система захисту і протидії шкоди через можливі інформаційні впливи. [2]

Тож, розглянемо загрози, які були описані у Стратегії у сьогоdnішньому контексті російсько-української війни. І першими виступають ті з них, які мають глобальний характер:

Збільшення кількості глобальних дезінформаційних кампаній

Небезпека таких кампаній полягає в тому, що вони підривають демократичний розвиток держав та порушують міжнародну стабільність. Таким чином дезінформаційні кампанії рф загрожують не лише Україні, а й усьому демократичному світу, спрямовуючись на ключові демократичні інституції та сприяючи розділенню суспільства як всередині країни, так і в міжнародному просторі.

Одним із ефективних механізмів відповіді є санкції та постійний моніторинг, проте все це здебільшого боротьба із наслідками, а корінь проблеми полягає у критичному ставленні до будь-якої інформації, яка поширюється. Проте цей пункт ми розглянемо окремо.

Щодо підтвердження реальності існування такої загрози, нещодавно компанія Meta (Facebook та Instagram) виявила одну із найбільших та найскладніших операцій з російської дезінформації, починаючи з початку повномасштабного вторгнення. В операції брали участь понад 60 веб сайтів, які імітували провідні новинні сайти (британське видання The Guardian та німецьке Der Spiegel). Суть полягала в тому, що замість справжніх новин, ці сайти поширювали російську пропаганду та дезінформацію про Україну.

Крім того, використовувались і понад 1600 фейкових акаунтів у Facebook, які були спрямовані на аудиторію в Німеччині, Італії, Франції, Великій Британії та Україні [3].

Соціальні мережі як суб'єкти впливу в інформаційному просторі

За останні декілька років роль соціальних мереж у житті громадян посіла вагоме місце, оскільки COVID-19 підштовхнув нас до часткової ізоляції від соціуму, заміною якого і стала всесвітня мережа. Тому значно зріс і їхній вплив на суспільно-політичну ситуацію. Враховуючи цей факт, з початку війни росіянам було закрито доступ до Instagram та Facebook для унеможливлення поширення пропагандистських меседжів. Але згідно зі звітом дослідницької групи Advance Demoscasy, росія знайшла лазівки і обходить заборони, що показує важливість використання цих платформ. [4]

Варто зазначити, що більшість обмежень не поширювалися на акаунти посольств росії в європейських країнах, тому їх почали активно використовувати. Наприклад, у квітні 2022-го у фейсбук-дописі посольство росії в Індонезії оприлюднило хронологію подій, яка нібито доводила, що рф не несе відповідальності за вбивства мирних мешканців Бучі, де після відходу російської армії було знайдено 458 тіл.

Також це проявилось й у Twitter, коли посольство росії у Великобританії закликала в Twitter повісити полонених бійців полку «Азов». Твіт був схований за попереджувальним ярликом, але він і обліковий запис російського посольства у Великобританії залишилися на платформі.

Щоб уникати таких ситуацій, платформи іноді наймають компанії незалежних фактчекерів, які перевіряють матеріали. В Україні, до прикладу, з Meta співпрацюють фактчекінгові організації StopFake та VoxUkraine, але їхньої потужності не вистачає для опрацювання того масиву новин, які надходять щодня.

Недостатній рівень медіаграмотності (медіакультури) в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій

Цей аспект, зокрема, я вважаю найголовнішим, оскільки він є фундаментом до запобігання всім іншим видам загроз. На жаль, стрімке розширення джерел доступу до інформації набагато випереджає в своїх темпах розвиток медіаграмотності. Остання не є частиною обов'язкових знань, які надаються державою в програмах навчання, і не всі усвідомлюють її важливість для самоосвіти, що і створює підґрунтя для можливих маніпуляцій суспільною думкою. Некритичне сприйняття інформації створює загрози політичній та економічній стабільності демократичних держав.

Дані дослідження «Детектор медіа» свідчать, що лише 8% громадян України мають високий рівень медіаграмотності. «Медіаграмотність 15% українців є низькою, у третини (33%) нижча за середню, 44% аудиторії характеризує вищий за середній рівень медіаграмотності і 8% - високий». Це становить гостру проблему, вирішення якої повинно стояти на порядку денному. [5]

Іншим видом викликів та загроз є національні.

Інформаційний вплив російської федерації як держави-агресора на населення України

Якщо розглядати історичну ретроспективу впливу рф на Україну, то можна побачити, що інформаційні операції почали здійснюватись не з початком повномасштабного вторгнення і вони не беруть початок навіть у 2014 році, проте очевидним стало їхнє посилення, що спрямоване на ліквідацію української державності, провокування розколу українського суспільства, намагання виправдання незаконної анексії Криму та Донецької і Луганської областей тощо.

Розглядаючи ситуацію не тільки на території України, а в цілому на пострадянському просторі, можна помітити, що основним напрямком російської геостратегії залишається відновлення імперії у межах впливу колишнього СРСР. Для досягнення цієї мети використовується підтримка проросійських сил на місцевих виборах і співпраця з авторитарними політичними режимами, формування п'ятої колони у суспільстві, яке стало об'єктом агресії та створення маріонеткових урядів на захоплених або спірних територіях, що можна спостерігати на тимчасово окупованих територіях нашої країни. [6]

Інформаційне домінування російської федерації як держави-агресора на тимчасово окупованих територіях України

Методи радикального обмеження свободи слова, мирних демонстрацій, редакційної політики засобів масової інформації застосовуються державою-агресором на території не тільки власної країни, а й на територіях, які були окупованими, починаючи з 2014 року. Захопивши розташовані на цій території об'єкти інформаційної інфраструктури, зокрема й об'єкти Концерну радіомовлення, радіозв'язку та телебачення окупанти почали провадити там власну інформаційну політику. Однією із тактик є створення інформаційного вакууму навколо людей, закриваючи їм доступ до інших джерел інформації.

Це підтвердив і керівник Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки Ігор Соловей словами: «російська пропаганда не може існувати в умовах конкуренції». Саме тому перше, що зробила росія, окупувавши нові території – позбавила місцевих жителів доступу до українських ЗМІ. Наратив, який вони просувають, залишається незмінним «росія тут назавжди».

Головний редактор херсонського видання «Мост», регіональний представник Інституту масової інформації у Херсонській області Сергій Нікітенко розповів, що «вони розповідають про допомогу місцевим жителям: гуманітарку, пенсії. Дуже багато розповідають про Крим, як 8 років там добре живеться. Про вигадані перемоги своєї армії: сотні збитих «Байрактарів», тисячі знищених «Хаймарсів» і так далі». [7]

Головна мета такого контенту – зробити так, щоб люди перестали навіть шукати і сприймати об'єктивну інформацію.

Крім того, існують такі загрози:

– обмежені можливості реагувати на дезінформаційні кампанії;

- неформованість системи стратегічних комунікацій;
- недосконалість регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності та захисту професійної діяльності журналістів;
- спроби маніпуляції свідомістю громадян України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України;
- доступ до інформації на місцевому рівні.

Тому одним із найпріоритетніших завдань у російсько-українській війні постає боротьба на інформаційному фронті, що включає в себе раціональне виділення існуючих викликів та загроз і пошук та впровадження інструментів для протидії їм.

Список використаних джерел

1. Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є., Желіховський В. М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навчальний посібник (серія: Національна і міжнародна безпека). Київ: КНТ, 2006. 280 с.
2. Стратегія інформаційної безпеки. Затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. [Електронний ресурс] – Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n14> (дата звернення: 25.11..2022)
3. AP News. David Klepper. Meta disables Russian propaganda network targeting Europe. September 28, 2022. [Електронний ресурс] – Режим доступу – <https://apnews.com/article/russia-ukraine-technology-social-media-misinformation-05d147b128c48bfa23705409448b7bbc> (дата звернення: 25.11..2022)
4. The Washington Post. Will Oremus and Cat Zakrzewski. Big Tech tried to quash Russian propaganda. Russia found loopholes. August 10, 2022. [Електронний ресурс] – Режим доступу – https://www.washingtonpost.com/technology/2022/08/10/facebook-twitter-russian-embassy-accounts-propaganda/?fbclid=IwAR3jZV4bHLThRMaomwS6U9Ye6jswmo6H-jxK9y14SbVZJDlhlYXZ_8Yxn0 (дата звернення: 25.11.2022)
5. ГО «Детектор медіа». Аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження. Березень, 2021. [Електронний ресурс] – Режим доступу – <https://detector.media/community/article/186435/2021-03-29-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-doslidzhennya/> (дата звернення: 25.11..2022)
6. Семчинський К.В. Агресія російської федерації проти України в контексті російської геостратегії на пострадянському просторі. 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу – file:///C:/Users/Acer/Downloads/irtra_2019_3_10.pdf (дата звернення: 25.11..2022)
7. Олександр Янковський. «Потужна і токсична пропаганда». Вплив російських ЗМІ в окупації посилюється? 01 вересня 2022 [Електронний ресурс] – Режим доступу – <https://www.radiosvoboda.org/a/novynu-pryazovya-rosiyska-propahanda-khersonshchyna-zaporizhzhya-okupatsiya/32013468.html> (дата звернення: 25.11..2022)
8. Олександр Феденко. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2019. Випуск 46. [Електронний ресурс] – Режим доступу – file:///C:/Users/Acer/Downloads/VLNU_Mv_2019_46_12.pdf (дата звернення: 25.11.2022)

Денис Лисов, студент Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Denys Lysov, student, Department of Global and National Security of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник: **Тетяна Паламарчук**, к.держ.упр., доцентка, доцентка кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 351:303.4(447)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

INSTITUTIONAL AND LEGAL FRAMEWORK OF ENERGY SECURITY ENSURING

Вступ. Проблематика оперативного вирішення нагальних питань щодо безперебійного постачання електроенергії в Україні та її електрозабезпечення в сучасних умовах військової агресії - являється викликом для енергетичної безпеки країни як важливого елементу її національної безпеки, і постає перед суспільством в якості надважливого фактору впливу на забезпечення стабільності і обороноздатності держави.

Виходячи із узагальнення різноманітних поглядів на сутність енергетичної безпеки, визначення цієї категорії зводиться до наступного. Енергетична безпека являє собою стан забезпечення стійкого і безперебійного постачання енергетичними ресурсами прийнятної якості в нормальних і надзвичайних умовах з мінімальною шкодою для навколишнього середовища з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни [1].

Мета роботи. Основною метою роботи є обґрунтування організаційно-правових та системно-функціональних засад забезпечення енергетичної безпеки України і визначення напрямів їх вдосконалення.

Матеріали і методи. Під час дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу та синтезу – для деталізації об'єкта дослідження; узагальнення – для розкриття теоретичних засад визначення енергетичної безпеки та формування основних висновків дослідження. Емпіричну основу дослідження складають законодавство України, міжнародні нормативно-правові акти та законодавства зарубіжних країн, наукова література, статті періодичних видань, джерела Internet.

Результати і обговорення. Аналіз наукових і публіцистичних матеріалів дозволяє зробити висновок про те, що науковому дослідженню щодо даного питання в основному піддавалися аспекти ресурсного забезпечення енергетичної безпеки країни та її енергозалежності. В деякій мірі вивчалась і її технологічна складова (рівень оновлення засобів функціонування з метою підвищення енергоефективності, впровадження відновлювальних джерел в енергетиці, розвиток так званої «зеленої» або екологічної електроенергетики). Підтвердженням цього є зміст Енергетичної стратегії України до 2035 року: «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [2] та наявні оприлюднені державні акценти у цій сфері. Зокрема, у Стратегії національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ - БЕЗПЕКА КРАЇНИ» в п. 54 зазначено, що економічний розвиток і безпека неможливі без стійкого розвитку енергетики, і для цього маємо: сприяти розширенню енергетичного потенціалу України та ефективності його використання; інтегрувати енергетичні ринки України до енергоринку ЄС; диверсифікувати джерела і маршрути постачання енергетичних ресурсів; підвищити енергоефективність [3].

Останні події пов'язані із повітряними атаками ворога спрямованими на українську енергетичну інфраструктуру чітко окреслили проблематику саме не ресурсної складової енергетичної безпеки України, а її системно-організаційний аспект в контексті безперебійного постачання спо-

живачам електричної енергії. Фактично в Україні виробляється достатньо електроенергії, а для її генерування маються відповідні ресурси. Але пошкоджені розподільчі пункти і мережі, без достатнього обсягу можливостей для резервного перерозподілу навантаження створюють реальну загрозу нормальному процесу енергозабезпечення країни, і як наслідок виникненню гуманітарних, соціальних і економічних криз з усіма можливими негативними наслідками для національної безпеки.

В Україні до складу електромереж належать магістральні електромережі, трансформаторні підстанції, розподільні установки, лінії передачі електроенергії. Всі магістральні електромережі перебувають в оперативному управлінні ДП НЕК «Укренерго». Все інше належить постачальним (розподільним) компаніям різних форм власності, яких більше двадцяти (так звані оператори). Такі компанії забезпечують розподіл, перерозподіл (в тому числі і аварійний), транспортування і продаж електроенергії кінцевим споживачам. Обладнання електромереж на даний час характеризується високим рівнем зношеності, що призводить як до значних втрат електроенергії на стадії транспортування так і до аварійних ситуацій. Спостерігається і брак ліній передач відповідної потужності для повного задіяння потенціалу генераторів, зокрема АЕС. Крім того, навіть у мирний час структура українських електромереж не дозволяє в повній мірі забезпечити перерозподіл між регіонами, де є надлишок електроенергії (Захід країни), та енергодефіцитними (Південь країни). Тому більшість напрямків між регіонами працюють практично на межі забезпечення стійкості енергосистеми, що знижує її надійність, ускладнює регулювання та дотримання графіку ремонтних робіт [4].

В такому положенні, як показує практичний досвід, в кризових ситуаціях держава не маючи відповідного системно-організаційного механізму управління загальним процесом енергозабезпечення, стикається з великими труднощами щодо: збору достовірної та оперативної інформації про стан пошкоджень або знищення об'єктів електроенергетики; швидкого аналізу зібраних даних і прийняття дієвих управлінських рішень; ефективного впливу на процес відновлення пошкоджених/зруйнованих об'єктів, особливо відносно таких, які не перебувають у державній формі власності.

Наявні в державі інституції, які спрямовують державну політику в електроенергетиці та регулюють ринок енергопостачання в Україні не наділені необхідними повноваженнями у цій сфері. А відповідні органи, що здійснюють заходи надзвичайного стану в особливий період чи під час дії надзвичайного стану фактично спроможні вирішувати здебільшого локальні аварійні ситуації, а не розв'язувати загально-державні системні проблеми з електропостачання [5]. Наразі держава виходить з цього положення шляхом затвердження постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 20.04.2022 № 386 «Тимчасового порядку дій операторів систем розподілу з відновлення електропостачання населених пунктів, знеструмлених через пошкодження об'єктів електричних мереж або їх складових внаслідок бойових дій, у період дії в Україні воєнного стану» [6]. Але необхідно відзначити, що даний «порядок» не встановлює системних засад і не покликаний впорядковувати державну політику у сфері енергетичної безпеки на її стратегічному та системно-функціональному рівні. Діяльність інституцій, які спрямовують політику держави у сфері національної безпеки (наприклад такі як РНБО), у довоєнний та воєнний час, як виявилось, була і є недостатньою для вирішення поставлених в цій науковій роботі питань. Суттєвим також постає питання у спроможності держави забезпечувати енергетичну безпеку країни в умовах крайньої лібералізації ринку електропостачання, особливо у кризових ситуаціях та/або у надзвичайних умовах. В багатьох розвинених країнах з ринковою економікою у сфері енергетичної безпеки питання антагонізму ліберального та владно-центричного підходу - вирішено на користь держави.

Висновки. З точки зору управлінської та організаційної ролі держави у суспільстві та її функції загального керівництва, держава повинна мати дієві інструменти для стабілізації кризових ситуацій в енергетичній сфері і виступати не тільки в якості регулятора, а й ефективного контролера і при необхідності менеджера. З метою оперативного розв'язання раптово виникаючих проблем у зазначеній сфері необхідно побудувати оптимальну систему організації всіх елементів енергозабезпечення, здатну ефективно протистояти всім сучасним викликам і загрозам енергетичній безпеці країни. Основними підходами до такої побудови повинні стати: максимальна стійкість системи і захист енергетичних об'єктів від військових та терористичних

атак. Інформація про детальні умови, елементи, функціональні зв'язки, технічні, технологічні та геолокаційні параметри і дані такої системи повинна надійно захищатись і охоронятись у процесі як створення, так і експлуатації вже побудованої системи.

Стратегія розвитку енергоринку та енергетичної інфраструктури повинна містити не тільки засади економічного, технологічного і технічного характеру, а й організаційно-правового. Для досягнення цієї мети, з урахуванням міжнародного досвіду та наукових досліджень, - необхідно розробити відповідні стратегічні документи та закріпити їх реалізацію нормативно-правовими актами в найкоротший час.

Окрім цього держава потребує розробки та прийняття комплексного закону з питань енергетичної політики, покликаного врегулювати всі вимоги енергетичної безпеки України та визначити чіткі організаційно-правові механізми її забезпечення. В умовах послаблення державного контролю за енергоринком, необхідно запровадити дієві правові механізми енергетичного аудиту та державного менеджменту в цій сфері та інституалізувати таке управління, в тому числі і на випадки кризових ситуацій.

Список використаних джерел

1. Енергетична безпека країни: світовий досвід та вітчизняні реалії. Монографія. Шевченко О.М. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/4725/1/Shevchenko_monografph.pdf
2. Енергетична стратегія України до 2035 року: «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». Схвалено розпорядженням КМУ від 18 серпня 2017 року № 605-р.
3. Стратегії національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ - БЕЗПЕКА КРАЇНИ». Затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
4. Електромережі: як вони працюють. За матеріалами www.ucsusa.org підготував П.Коновал. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://es.fea.kpi.ua/ua/kafedra/актуальна-тема/326-електромережі-як-вони-працюють.html>
5. Закон України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>
6. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг «Про затвердження Тимчасового порядку дій операторів систем розподілу з відновлення електропостачання населених пунктів, знеструмлених через пошкодження об'єктів електричних мереж або їх складових внаслідок бойових дій, у період дії в Україні воєнного стану» від 20 квітня 2022 року № 386. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0386874-22#Text>
7. Енергетична безпека. Урядовий портал. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/energetychna-bezpeka>
8. Енергетична безпека держави і регіонів: деякі нормативно-правові аспекти. Соколовська Н.І., Кузьменко Б.В. УДК 339.9:341
9. Енергетична безпека України: методологічні засади оцінки рівня безпеки та порівняльний аналіз поточного стану. Халатов А.А., Фіалко Н.М., Тимченко М.П. УДК 338.264:351.863.14; 339.17; 620.9; 658.
10. Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування : аналіт. доп. / [Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Бобро Д. Г., Сменковський А. Ю., Рябцев Г. Л., Завгородня С. П.] ; за заг. ред. О. М. Суходолі. – Київ : НІСД, 2020. – 178 с
11. Енергетична безпека держави. Монографія. Є.А. Бобров УДК 338.246.87 (477) ББК 65.2/4-98 Б 72
12. Енергетична безпека як невід'ємний елемент забезпечення економічної безпеки держави в стратегіях національної безпеки України. Шевченко О.А. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.32> УДК 349.6
13. Американський досвід забезпечення енергетичної безпеки. І. Манжул. УДК 355.404.52 : [620.9 : 351.863

Катерина Перевозник, студентка ОП «Публічне управління та адміністрування»
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Kateryna Perevoznyk, Student of the educational program «Public Administration»,
Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko
National University of Kyiv

Науковий керівник: **Лариса Шупілова**, к.політ.н., доцентка, доцентка кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 351:336.1:338.2

ІНФОРМАЦІЙНІ ВПЛИВИ НА СУСПІЛЬСТВО У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: КОЛИ СЛОВО ВБИВАЄ

INFORMATION IMPACTS ON SOCIETY IN THE HYBRID WAR OF RUSSIA AGAINST UKRAINE: WHEN WORDS KILLS

Вступ. Цивілізація вступила в еру інформаційного суспільства, в якому інформація стає вирішальним чинником у багатьох сферах життєдіяльності. Сьогодні практично неможливо знайти площину соціальної активності, яка б не зазнала впливу інформаційних технологій. Нині кожна людина має змогу дізнатися про останні події у будь-якому куточку світу. У той же час існує й інший бік прогресу: влада чи громадяни будь-якої держави без застосування воєнного інструментарію, а лише завдяки Інтернету, соціальним мережам, каналам передавання інформації у змозі стати загрозою як для власної безпеки так й окремих персон, послабити або навіть зруйнувати конкуруючу державу так і струсити всю міжнародну арену. Як приклад можна привести хакерські атаки на сайти банків та державних установ України, що відбулися у 2022 році 14 січня, 15-16 лютого та 23 лютого внаслідок якої постраждали приблизно 70 державних сайтів [11], коли не працювали сайти Міноборони, МЗС, ДСНС, Дії та інші; тощо [10].

Мета роботи. Метою роботи є обґрунтування інформаційних впливів на суспільство в гібридній війні російської федерації проти України

Матеріали і методи. Під час дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення – для розкриття теоретичних засад визначення інформаційних впливів як зброї у гібридній війні.

Результати і обговорення. Інформаційна сфера стала системоутворюючим фактором життя суспільства й активно впливає на стан політичної, економічної, оборонної та інших складових частин безпеки України. Проте, оперуючи інформацією, потрібно бути переконаним у тому, що використовувана інформація якісна й у процесі передачі, поширення не була спотворена [4]. Адже розповсюдження спотвореної, вигаданої чи не якісної інформації є вкрай небезпечним. За допомогою таких новин можна не лише маніпулювати думкою людей, але й розв'язати війну.

Доцільно погодитись, що сукупність умов та факторів загроз інформаційній безпеці держав несуть небезпеку найбільш важливим інтересам суспільства. Якщо враховувати політичну ситуацію між країнами, на сьогоднішній день найбільш небезпечними загрозами інформаційній безпеці є транскордонний вплив, яких проявляється в рамках інформаційної війни [1].

Поняття «інформаційна війна» виникло у світлі колосального розвитку засобів зв'язку та широкого використання комп'ютерних систем у системах бойового управління та інформаційних систем, і, як наслідок, величезної кількості інформації, яка щохвилини циркулює через ці системи у різних галузях. Під інформаційною війною розуміється війна, в якій інформаційні

технології використовуються як інструмент, що надає сторонам конфлікту безпрецедентні засоби за силою, швидкістю і точністю виконання завдань, проте сама інформація в інформаційній війні розглядається як окрема сутність, або як зброя або мета сама по собі. Оскільки конкуренція за інформацію стара, як людство, країни, установи і навіть окремі особи завжди прагнуть збільшити та захистити інформацію, яку вони мають, і вони намагаються обмежити те, що противник знає про них [3].

Основою цієї війни є дезінформація та брехня. Дуже часто під виглядом якоїсь великої мети – патріотизму, захисту корінних народів, захисту прав і свобод людини, боротьби з тероризмом тощо – відбувається військова агресія, тобто неоголошені збройні конфлікти, які призводять не тільки до захоплення територій, а й до великих жертв. Оскільки недостовірна інформація зазвичай за своїми плечами має армію досвідчених брехунів і маніпуляторів, де навіть саму безневинну оману перетворюють на факт. Завдяки розсиланням маси інформації, влада чи керуюча процесом особа, формує у суспільстві чи групі людей потрібну точку зору, громадську думку, хід взаємодоповнюючих логічних думок, вичерпну систему поглядів щодо окремих питань на користь організатора інформаційної пропаганди [6]. Тому тим людям, які потрапили в тенета цієї неправди, буде складно довіряти інформації, що суперечить тій, яку вони сприймають як істину. Через це в інформаційні війни вкладають на порядок більше грошей, ніж у фізичне озброєння. На цю тему вже існує багато статей [9], книг [7] та досліджень.

Одним з яскравих прикладів інформаційної війни є військова агресія Росії проти України, в якій використовується політична та соціологічна пропаганда, низка заходів, які постійно здійснюються урядовими й неурядовими організаціями країни-окупанта в інформаційному просторі РФ, України, інших країн, міжнародних організацій та мас-медіа [8]. Ці заходи спрямовані на отримання стратегічно-політичних переваг шляхом введення в оману, посиленню напруги в суспільстві, деморалізації, формування «правильної» громадської думки та образу народу-визволителя, а також на глобальне протиставлення Росії цивілізованому світу, яке в точності повторює радянське кліше «два світи – два способи життя». З моменту проголошення незалежності України Російська Федерація веде постійну інформаційну війну проти нашої держави. До та після повномасштабного вторгнення в Україну, ЗМІ Росії активно її проводили, розповсюджуючи дезінформацію, в тому числі активно використовуючи «агентів впливу» і в Україні, і в країнах Європейського Союзу. Ця інформаційна війна триватиме й надалі, адже дві країни живуть у різних політичних режимах. В Росії сформувався класичний тоталітаризм, а в Україні – демократія.

Можна зазначити, що багато з сучасних війн починається саме з інформаційних. Приводом для бомбардування Багдаду Сполученими Штатами стала поширена через усі світові ЗМІ інформація, що режим Саддама Хусейна нібито має зброю масового знищення. В той же час інформаційні війни небезпечні і тим, що з їхньою допомогою можуть вестися неоголошені, «невидимі» війни, які загрожують міжнародній безпеці. [5]

На сучасному етапі розвитку світового суспільства, інформаційні війни стали однією з основних загроз міжнародній безпеці, що в майбутньому може призвести до руйнування міжнародних відносин як таких. Тільки широке багатобічне співробітництво держав у сфері міжнародної інформаційної безпеки може гарантувати світові вирішення нових складних проблем інформаційної доби. [2]

Висновок. Отже, сучасна інформаційна війна – це різновид гібридної війни, який може використовувати сучасні технології, що призводить до послаблення можливостей держави за рахунок впливу на інформаційний цикл, необхідний для підтримки та прийняття рішень, тому країни прагнуть домогтися інформаційного контролю або ж протистояти його використанню у впливі на моральний стан громадян. Інформаційна безпека є важливим компонентом та фундаментальною опорою у структурі загальної безпеки держави. Виявлення загроз, які можуть виникнути в результаті використання інформаційної війни, допомагає формулювати цілі націо-

нальної безпеки, а також є найбільш ефективним засобом її зміцнення, що вимагає координації між різними складовими системи національної безпеки держави та підвищення рівня захисту.

Список використаних джерел

1. Аналіз сучасних загроз інформаційній безпеці країни – Дикий А.П. 2021 [Електронний ресурс]. – <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/download/1044/1008>
2. Бойченко О. Міжнародна інформаційна безпека: Проблеми і перспективи / О. Бойченко
3. Далал Махмуд Аль-Сайєд. Періодика – концепції стратегії інформаційної війни. 2016
4. Задірака В.К. Сучасні методи розв’язання задач інформаційної безпеки. Вісник НАН України. 2014. № 5. С. 65–69
5. Інформаційна війна – зброя масового знищення Бабенко Ю. 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
6. Інформаційні війни в сучасному світі. Яковчук В.С., Малець Б.І. 2020 [Електронний ресурс]. – <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/7424/1/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%20%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%96.pdf>
7. Книги - <https://www.amazon.com/Information-Wars-Global-Against-Disinformation-ebook/dp/B07R6TSX9Z>
8. Російсько-українська інформаційна війна <https://uk.wikipedia.org/wiki>
9. Статті - <https://www.ribbonfarm.com/2018/11/28/the-digital-magnot-line/>
10. Хакери атакували українські урядові сайти. Можлива причина – вразливість у системі управління контентом. Що треба знати — Forbes.ua. *forbes.ua* 14 січня 2022. <https://web.archive.org/web/20220115001531/https://forbes.ua/news/khakeri-v-atakuvali-ukrainski-uryadovi-sayti-ne-pratsyuyut-sayti-minoboroni-mzs-dsns-dii-14012022-3212>
11. Welle (www.dw.com), Deutsche. Від хакерської атаки постраждали близько 70 державних сайтів | DW | 14.01.2022. *DW.COM* (uk-UA). <https://web.archive.org/web/20220115202201/https://www.dw.com/uk/vid-khakerskoi-ataky-postrazhdaly-blyzko-70-derzhavnykh-saitiv-a-60425225/a-60425225>

Діана Перелі, аспірантка кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Diana Pereli, postgraduate student, Department of Global and National Security of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник: Євгеній Таран, к.політ.н., доцент, доцент кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 351: 005.3

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СМАРТ–МІСТ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

MAIN CHARACTERISTICS OF THE SMART CITY IN MODERN CONDITIONS

Вступ. Для ХХІ століття характерною ознакою є урбанізація населення. Велика кількість людей змінюють місце проживання та переміщуються з малонаселених регіонів до великих та сучасних міст. Якщо зараз близько 50% населення проживає у містах, то до 2050 року, вважається, що ця цифра збільшиться до 68%.

Збільшення кількості міського населення підвищує і вимоги до більш комфортного його існування, наявності зручної інфраструктури, затишних місць для відпочинку та забезпечення економічної безпеки. Через це, створення та розвиток «розумних міст» - це тренд сучасного суспільства.

Метою роботи є визначення основних характеристик смарт–міст в сучасних умовах.

Результати і обговорення. Сучасне місто являє собою рушійну силу економіки країни. Воно є осередком культури і освіти, основою для реалізації технологічних та соціальних інновацій.

В той же час, розвиток та створення інфраструктури міста, яке б було комфортним для його мешканців, позитивно впливає на економічні показники самого міста, визначає його привабливість для різного роду спеціалістів та інвесторів.

Перед сучасними містами стоїть завдання поєднання комфорту та соціальної привабливості для мешканців через розвинену інфраструктуру, екологічну безпеку та швидкий розвиток Smart-технологій [3, с. 81].

Сьогодні, сам термін «Smart» означає певну властивість об'єкта управління, яка характеризує інтеграцію та поєднання елементів за допомогою інтернет-комунікацій [1, с. 88].

Однією з найбільших характеристик смарт-міст є широке використання цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення якості і продуктивності служб міста, що знижує витрати на споживання ресурсів та підвищує співпрацю зі своїми громадянами.

Основні сектори на які поширюються технології смарт-міста – це державні послуги, транспорт, енергетика, охорона здоров'я, вода та побутові відходи.

Для ефективного управління розробляються міські додатки, що дозволяють поліпшити управління міськими транспортними потоками, швидко відповідати на виклики і запити громадян [2, с. 777].

Якщо розглянути основні сфери, в яких відбувається найбільше розробок смарт-технологій з подальшим їх впровадженням їх в міську інфраструктуру, то тут можна виділити наступні напрямки:

– інноваційна економіка: інновації у галузях, районах міста, освіті, створенні наукомістких компаній;

- міська інфраструктура: транспорт, енергетика, захист навколишнього середовища і безпека;
- управління: адміністративні послуги для громадянина, пряма демократія, послуги для громадян (якість життя).

Дослідивши основні характеристики смарт-міст, виділимо ті, які стають ключовими у сучасних реаліях розумного міста.

Перш за все – це наявність інтелектуальної транспортної системи, яка спрямована на підвищення безпеки та ефективності транспортного процесу та комфортності його учасників. Для цього необхідним є відеонагляд на автошляхах. Також, необхідним є отримання даних про стан доріг, завантаженість парковок у місті, інформування пасажирів про прибуття громадського транспорту, можливі зміни у напрямку руху тощо. Сюди ж відноситься і наявність «розумного» громадського транспорту, який може контролювати все, що відбувається в салоні та на зовні під час руху транспорту, за допомогою геолокації передавати інформацію про можливі порушення у відповідні органи. Також, сюди можна віднести і наявність «розумних вулиць» які облаштовані датчиками руху, вимірюванням шуму, місцями зарядки електромобілів, наявністю відкритого доступу до wi-fi у громадських будівлях і на вулицях.

В галузі управління основними характеристиками смарт-міст є наявність онлайн-платформ уряду та муніципальних управлінь, що мінімізують потребу відвідувати державні установи, а також дозволять мешканцям міста долучатись до управління через інструменти електронної демократії та електронного урядування тощо. До цього можемо віднести наявність технологій безпеки, які можуть включати в себе системи оповіщення про надзвичайні ситуації та відправляти повідомлення спецслужбам про громадян, які знаходяться у надзвичайній ситуації. Щодо питань безпеки, то сюди можна віднести і наявність кнопок екстреного реагування, які допомагають правоохоронним органам швидко реагувати на певні події та прибувати на потрібні місця швидше.

В галузі охорони здоров'я за допомогою смарт-технологій може бути організовано дистанційне медичне обслуговування, яке дозволяє лікарям консультивати та лікувати хворих вдома, а наявність спеціальної системи сповіщення дозволяє людині у разі потреби отримати першу медичну допомогу.

Висновки. В цілому запровадження цифрових можливостей для громадян дозволяють їм підвищувати їх соціальну мобільність та створювати більше можливостей для життя в новому інформаційному суспільстві, яке швидкими темпами формується та розвивається у світі та в Україні.

В Україні спостерігається повноцінне впровадження смарт-технологій у міську структуру, особливо це можна спостерігати в Києві та інших великих містах.

Ми переконані, що після перемоги відбудова країни, а зокрема, і зруйнованих міст, має відбуватися на основі смарт-технологій, що повинно вивести країну на провідні місця в сучасному світовому розвитку.

Список використаних джерел

1. Воронкова В. Людина в освітньому просторі smart-суспільства / В. Воронкова, О. Кивлюк // *Interdisciplinary studies of complex systems*. 2017. № 10-11. С. 88-95.
2. Поліщук В.Г, Богун Л.В. Активізація сталого розвитку міст на основі сучасних технологій у системі smart city. Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове видання. 2015, № 8, С. 776-780.
3. Рижкова І. С. , Захарова С. О. Вплив “ Smart технологій ” на розвиток “ Smart-міста ” в інформаційному суспільстві. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018, № 72, С. 81-90.

Віктор Люстей, аспірант кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Viktor Liustei, postgraduate student, Department of Global and National Security of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник: **Наталія Клименко**, д.політ.н., доцентка, професорка кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 327.7:061.1ЄС:(477)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

CURRENT PROBLEMS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE

Вступ. Україна пройшла чималий шлях до євроінтеграції. Вектор, намічений ще у 1993 році, дозволив здійснити роботу над помилками та проаналізувати усі невдачі. Клопітка праця громадянського сектору, вдосконалення нормативно-правової бази та реорганізація роботи державного апарату наблизили українців до Європи. Проте, все ще існують проблеми котрі загрожують успішному завершенню цього процесу.

Метою даного дослідження є аналіз актуальних проблем процесів європейської інтеграції в Україні.

Матеріали і методи. Методологічною основою роботи є система загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема з метою дослідження комплексного питання актуальних проблем європейської інтеграції були застосовані діалектичний, евристичний, системний, структурно-функціональний методи.

Результати і обговорення. Наразі в українському законодавстві відсутня “юридична гармонізація”, яка узгоджувала б та гармонізувала вітчизняну нормативно-правову базу з європейською. Не визначеними залишається також низка економічних та політичних критеріїв, які надали б змогу вільно рухатися у Європу. Крім цього, високий рівень корупції на різних рівнях влади не сприяє вступу до ЄС. Хабарництво та посібництво є великою проблемою в країні, адже це перешкоджає виконанню законів, унеможлиблює правомірне функціонування політичної системи, збільшує ризик відмови від ЄС на вступ на кожному з етапів перевірки. Європейському Союзу простіше відмовити державі з корумпованою системою, аніж розбиратися з цією проблемою вже в рамках країни-члена. Верховенство права в Україні залишається нестійким через недостатню прозорість у системі державних закупівель та слабку судову систему.

Крім того, приєднання – це тривалий і клопіткий процес, який включає детальну технічну підготовку з перевітками та можливим правом вето на кожному кроці. Сербія та Чорногорія, два західнобалканських «фаворита», ведуть переговори протягом десяти років, і наразі, розмова про їх вступ не ведеться. Дві інші західно-балканські держави, Північна Македонія та Албанія, були кандидатами сімнадцять і вісім років відповідно, і ще навіть не почали переговори про вступ. Це питання вже тривалий час є одним з найважливіших та найактуальніших для регіону. Швидка заявка України на вступ до блоку також омолодила прагнення інших країн; Молдова та Грузія подали власні заявки, тоді як країни Західних Балкан очікують прогресу після багатьох років патової ситуації. Високопоставлені учасники заходу не перестають повторювати та наголошувати на необхідності розширення ЄС. При цьому вони озвучують цілком вагомі аргументи, такі як зміцнення принципу територіальної цілісності й безпеки в регіоні та за його межами, а також низку політичних і соціоекономічних перспектив. Країни ЄС зіткнуться з величезним тиском, щоб задовольнити ці оновлені очікування, водночас даючи зрозуміти,

що для успіху розширення потрібні амбітні реформи — реформи країн-кандидатів, а також реформи самого Європейського Союзу.

Серед іншого, війна в Україні похитнула підхід Європейського Союзу до розширення. Політика розширення ЄС, яка довго розглядалася як суто технічний процес, тепер визнається геополітичним інструментом, який потребує стратегічного підходу. Збройна агресія РФ спричинила значні зміни в дискусіях про стан світового порядку. До конфлікту аналітики та політики обговорювали та практикували «гуманітарні інтервенції», обговорювали «демократичний мир» і розробляли «Відповідальність захисту доктрини» — що означає, що міжнародне співтовариство має підтримувати державу, неспроможну гарантувати права людини, а в крайніх випадках навіть розглядати військове втручання. У дискурсі про світову безпеку домінувала чітка кінцева мета: глобальне управління. Війна в Україні значно сприяла цій зміні. Нині домінуючими заголовками є геополітика і навіть «Друга холодна війна». Однією з важливих причин зазначених змін є реакція РФ та Заходу на внутрішні потрясіння та політичні трансформаційні процеси в Україні.

Війна в Україні також викликає питання щодо самоуявлення Європейського Союзу, як міжнародного актора. Традиційні уявлення про «цивільну владу» більше не здаються відповідними. Деякі політичні діячі намагаються використати дану ситуацію, як привід для розвитку ЄС у традиційний тип міжнародного лідера, закликаючи, приміром, до утворення «європейської наддержави». Старий підхід Європи, принаймні на папері, полягав у тому, що між східною політикою Союзу і членством не існує жодного зв'язку. Проте цілі та методи зрівнялися з підготовкою до членства. Парламент Європейського Союзу завжди дотримувався позитивної точки зору, а його Європейська комісія, у свою чергу, підтримувала її пізніше.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що шлях України до Європейського Союзу вимагає наполегливої праці вітчизняних управлінців. Попри наявні проблеми, Україна вже уособлює основні європейські цінності миру, гідності, толерантності та прав людини. Це демонструє готовність боротися за ці цінності, та викликає резонанс й підтримку в інших країнах Європи, яка звикла сприймати такі речі як належне і вкотре пересвідчується, що свобода не безкоштовна. Саме тому, країни ЄС повинні будуть приймати чіткі рішення, щоб надіслати сильний політичний сигнал Києву, пам'ятаючи про далекоглядну перспективу, оскільки процес вступу вимагатиме складних реформ від обох сторін. Додавання нових членів ЄС без реформування внутрішньої структури, особливо принципу одностайності ключових рішень, може зробити Європейський Союз дедалі більш непрацездатним. Досить важко досягти згоди з 27 країнами, про що зараз свідчить вето Угорщини на нові санкції ЄС проти російської нафти. Лідери ЄС мають скористатися політичним імпульсом та невідкладністю, створеними зусиллями України, щоб домовитися про сміливі інституційні реформи, щоб зробити Європейський Союз більш гнучким та ефективним на міжнародній політичній арені.

Список використаних джерел

1. Федик І. Країни, які зачекалися на порозі Євросоюзу. *Главком*. 07.09.2021. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/krajini-yaki-zachekalisya-na-porozi-jevrosoyuzu-781071.html> (дата звернення: 20.11.2022).
2. Левицька В. В. та Смагло О. В. Інтеграція України до ЄС: проблеми та перспективи. *Науково-популярний правничий журнал*. 2015. № 10. С. 30.
3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629%D0%B1-15#Text> (дата звернення: 20.11.2022).
4. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (дата звернення: 20.11.2022).
5. Are We Entering a Second Cold War? *Harvard Magazine*. URL: <https://www.harvardmagazine.com/2022/03/are-we-entering-a-second-cold-war> (дата звернення: 20.11.2022).

Вікторія Іванова, кандидатка економічних наук, докторантка кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Viktorii Ivanova, Ph.D in Economics, doctoral student of Department of Global and National Security of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0003-4980-0765>

УДК 351.863:339.9](477)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАГРОЗ

MAIN DIRECTIONS OF ENSURING THE EXTERNAL ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MILITARY THREATS

Вступ. В умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України актуалізувалися різні загрози національній безпеці, починаючи від небезпеки втрати державності та суверенітету і закінчуючи соціальними та культурними загрозами розвитку української держави. Важливого значення серед вказаного спектру загроз набувають питання забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України, які в сучасних умовах є системоутворюючими для формування фінансової стійкості держави, забезпечення її необхідними надходженнями коштів від міжнародної торгівлі, наповнення державного бюджету України.

Мета роботи полягає у дослідженні основних напрямів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах військових загроз.

Результати і обговорення. Закон України «Про національну безпеку» наступним чином визначає фундаментальні національні інтереси України [1]:

- 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Всі ці національні інтереси є дороговказами для реалізації публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, адже цілісність та незалежність держави, її економічна стійкість і розвиток, тісна співпраця з європейськими інституціями є тими чинниками, що визначають засади розробки державної політики у вказаній сфері. «Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями» [1].

В сучасних умовах особливої актуальності набувають питання міжнародної взаємодії України у сферах енергетичної та продовольчої безпеки. Зокрема, внаслідок масштабних ракетних обстрілів значних ушкоджень зазнала енергетична система України. Станом на 23 листопада пошкоджено або виведено з ладу близько 50% енергетичної системи України [2]. В більшості регіонів України відбуваються стабілізаційні або аварійні відключення електроенергії. З 11 жовтня Україна була змушена припинити експорт електроенергії задля стабілізації власної енергосистеми [3]. Такий стан справ негативно впливає на забезпечення зовнішньое-

кономічної безпеки України, оскільки через російську агресію втрачаються ринки збуту продукції та послуг, зменшуються доходи від міжнародної торгівлі.

Крім того, під постійні загрози потрапляють так звані «зернові коридори», якими відбувається експорт продовольства з морських портів України. Росія, прикриваючись ними, намагається чинити тиск на політичне керівництво України, Туреччини та ООН. Зокрема, після атаки на Севастопольську бухту 29 жовтня, росія заявила, що виходить з «зернової угоди». Однак, це не зупинило дію зернового коридору, Україна і надалі спільно з партнерами продовжили вивіз зернових.

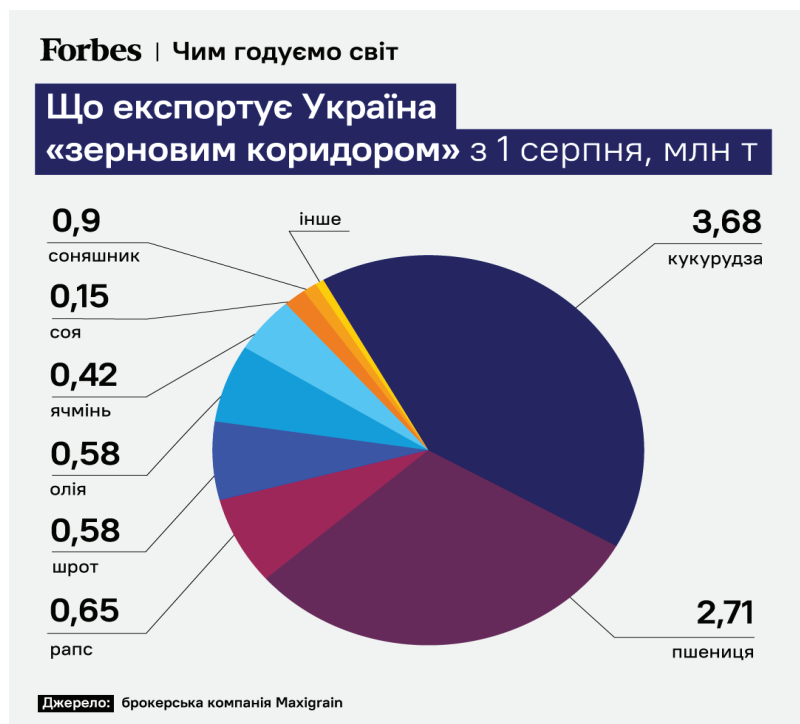

Рис. 1. Види продукції, що експортується «зерновими коридорами»
Джерело: [4].

нерами. Нині майже всі загрози виходять від рф та є спрямовані на перешкоджання інтеграції України з ЄС.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про національну безпеку України»: від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Шмигаль повідомив, який відсоток енергосистеми України пошкоджено ракетами рф. URL: <https://www.stopcor.org/ukr/section-suspilstvo/news-shmigal-povidomiv-yakij-vidsotok-energosistemi-ukraini-poshkodzheno-raketami-rf-18-11-2022.html>
3. Україна припиняє експорт електроенергії через ракетні обстріли росією. https://biz.ligazakon.net/news/214541_ukrana-pripinya-eksport-elektroenerg-chez-raketa-obstrli-rosyu
4. Росія вийшла з «зернової угоди». Чи буде угода працювати без Росії, вирішить Туреччина. URL: <https://forbes.ua/money/rosiya-viyshla-z-zernovoi-ugodi-chi-bude-ugoda-pratsyuvati-bez-rosii-virishit-turechchina-31102022-9422>

Однак, загалом ситуація є вкрай складною, постійно відбуваються зміни і на полі бою, і в політичній площині. Тому, керівництво держави повинне весь час тримати руку на пульсі, з тим, щоб не допустити погіршення умов для захисту національних інтересів України.

Висновки. Підсумовуючи все вищезазначене, варто сказати, що повномасштабне вторгнення рф на територію України призвело до значних загроз забезпеченню національної безпеки України загалом та зовнішньоекономічної безпеки зокрема. Внаслідок ворожих обстрілів, захоплення територій, руйнування інфраструктури тощо Україна не має можливості в повній мірі реалізувати свій економічний потенціал через зовнішньоекономічну діяльність та взаємодію з міжнародними партнерами.

Андрій Шишацький, кандидат технічних наук, старший дослідник, студент Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Сергій Гаценко, кандидат технічних наук, студент Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Микола Зайцев, кандидат юридичних наук, студент Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Andrii Shyshatskyi, Ph.D, Senior Researcher, student of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0001-6731-6390>

Serhiy Hatsenko, PhD, student of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-0957-6458>

Mykola Zaitsev, PhD, student of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0003-0322-5910>

УДК 351:336.1:338.2

АНАЛІЗ ХАРАКТЕРУ СУЧАСНИХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

ANALYSIS OF THE NATURE OF MODERN MILITARY CONFLICTS

Вступ. Як слідує з результатів моделювання, характер застосування державами ресурсів у конкурентній боротьбі за контроль над ключовими точками (регіонами) буде комплексним (гібридним). Це важлива, але не єдина характеристика воєнних конфліктів. Воєнні конфлікти мають інші риси, наприклад, характер цілей, склад діючих суб'єктів, акценти в застосуванні ресурсів тощо [1].

Зміни у світовій економіці, фінансах, засобах комунікацій визначальним чином відображаються на природі воєнно-політичних відносин та, відповідно, сучасних воєнних конфліктів. Останнім часом багато дослідників констатували, що сучасні воєнні конфлікти набули якихось нових властивостей у порівнянні з минулими конфліктами, в яких ставка робилась на силове домінування. Акцент на певних характерних рисах конфліктів призвів до появи нових термінів, таких як “проксі-війна” [2], “гібридна війна”[3], “сітьова війна”[4]. Безумовно, дослідження такого складного явища, як воєнний конфлікт, є можливим з точки зору багатьох аспектів.

Метою зазначеного дослідження є дослідження воєнного конфлікту насамперед з точки зору аналізу воєнно-політичної обстановки (ВПО), зокрема воєнно-політичних відносин, в яких головне змістовне навантаження мають наступні ознаки: суб'єкт, який формулює політичні цілі; суб'єкт, який здійснює дії з протиборства; характер дій з протиборства; інструменти протиборства.

Матеріали і методи. В ході дослідження авторами використані базовий метод наукового пізнання такий як аналіз – в частині аналізу характерних рис сучасних воєнних конфліктів та синтез – в частині їх узагальнення за ознаками та типами конфлікту; суб'єктами, які формулюють політичні цілі, суб'єктом, який здійснює дії з протиборства; виявлення характерних дій з воєнного протиборства, а також визначення пріоритетності сфер протиборства, на які робиться головний акцент.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору цих ознак відомі воєнні конфлікти можна поділити на типи, як показано у табл. 1 і на рис. 1. Розглянемо далі типи воєнних конфліктів в порядку, який з певною долею умовності відповідає послідовності їх появи.

Таблиця 1. Відмітні характеристики воєнних конфліктів

Ознака/Тип конфлікту	Суб'єкт, який формулює політичні цілі	Суб'єкт(и), який здійснює дії з протидорства	Характерні дії з воєнного протидорства	Пріоритетність сфер протидорства, на які робиться головний акцент
Класична війна	Держава	Держава	Військові операції	Воєнна, економічна, політична, інформаційна
Проксі-війна	Держава	Сателіт (інша держава або збр. форм-ня)	Військові операції	Воєнна, економічна, політична, інформаційна
Гібридна війна	Держава	Держава	Спеціальні операції	Економічна, політична, інформаційна, воєнна
Сітьова війна	Держава	Множина дрібних суб'єктів, у тому числі сателіти	Спеціальні операції, дії незаконних збр. форм-нь, кримінальних структур	Інформаційна, економічна, політична, воєнна
Приватизована війна	Транснаціональний бізнес	Множина дрібних суб'єктів, у тому числі сателіти	Спеціальні операції, дії приватних військових компаній, незаконних збр. форм-нь, кримінальних структур	Економічна, політична, інформаційна, воєнна

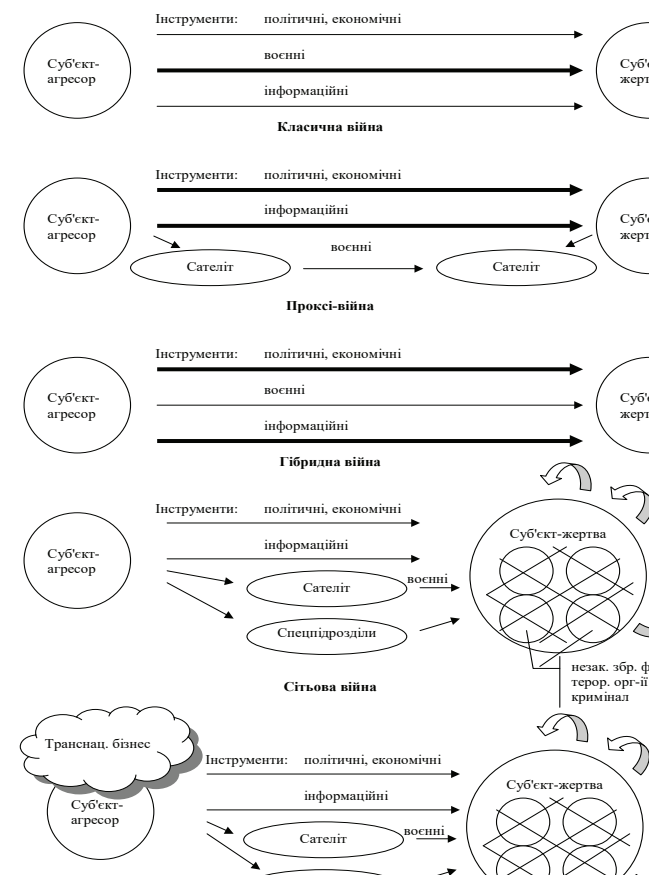

Рис. 1. Відносини між суб'єктами у війнах різних типів

За усіх часів головною рушійною силою воєнно-політичних відносин були базові довгострокові цілі воєнно-політичних сил, які знаходилися і сьогодні продовжують знаходитись переважно в економічній площині. Досягнення цих цілей здійснюється через геополітичне домінування, тобто через підпорядкування політики більш слабких держав шляхом певних компромісів або за допомогою воєнної сили.

Класичні війни. До винаходження ядерної зброї воєнні конфлікти відбувалися між державами (коаліціями держав) з рішучими політичними цілями за допомогою великих військових формувань (армій). Політичні цілі війни формулювалися державою, зокрема правлячою елітою, яка уособлювала державу. В класичній війні держава здійснювала дії в усіх сферах, хоча головний акцент робився на військових діях.

Проксі-війни. Термін “проксі” означає замітник. Згідно цієї концепції, впливові світові держави (держави-домінанти) протистоять не прямо, а через проектування воєнних конфліктів між сателітами. В якості сателітів

може виступати й політично підпорядковані держави, й різномірні внутрішні збройні формування, тобто сили, які мають політичні цілі і засоби збройного насильства. У проксі-війні саме сателіти здійснюють воєнні дії і застосовують звичайні, неядерні засоби збройного насильства. Держави-домінанти можуть приймати участь у воєнному конфлікті, але обмежену, забезпечуючи сателітам економічну допомогу, поставки зброї, інформації, навчання тощо. Зазначимо, що такий тип воєнного конфлікту вимагає від держави-домінанта значних економічних і фінансових витрат, оскільки сателітами виступають як правило слабкі, нерозвинуті держави, яким важко вести війну.

Переваги проксі-війн для держав-домінантів є очевидними. Це знижений ризик ядерної війни і відвідних ударів, відсутність безпосередніх втрат серед свого населення, інфраструктури та інші. У разі програшу держава-домінант, безумовно, несе збитки, але не критичні для свого існування.

Гібридні війни. На певному етапі розвиток технологій і засобів збройної боротьби припинив надавати провідним державам можливість домінування в озброєннях. Природно, що за таких умов воєнні дії почали відсуватись на другий план, а воєнні конфлікти почали називати гібридними війнами.

В гібридних війнах держава, зокрема її правляча еліта, продовжили формулювати цілі воєнних конфліктів, але у воєнних діях стали переважати спеціальні операції, тобто дії з обмеженими локальними цілями. Головна роль у «поразці» противника була покладена на інші інструменти. Зазнали змін й політичні цілі війни. Якщо раніше «класичною» ціллю була анексія, захоплення територій або зміна уряду, то сьогодні ціллю стало примушення противника до підпорядкування або постановка під контроль його правлячої еліти.

Термін “гібридна війна” робить наголос на поєднанні широкого спектру воєнних та невоєнних інструментів. За великим рахунком, усі воєнні конфлікти є гібридними, оскільки протиборство здійснюється застосуванням усього спектру наявних інструментів.

Сітьові війни. Застосування інструментарію сітьових війн націлене на населення противника, насамперед на його дезорієнтацію і зміну світорозуміння – населення не змушують до підпорядкування, а воно само підпорядковується. Перевага надається інформаційним інструментам, зокрема інформаційно-психологічним. Винахідники нової війни виділили два її типи. Перший тип (не насильницький) – це боротьба за права людини з метою переходу від авторитаризму до демократії, відкритого суспільства, середовище якого найбільш придатне для зовнішнього впливу. Другий тип (насильницький) – боротьба кримінальних, терористичних, етнічних, націоналістичних формувань проти контролю з боку держави, тобто підлив державної влади як такої. У сітьовій війні державою-агресором залучаються переважно внутрішні суб’єкти (партії, недержавні організації, кримінальні угруповання тощо), але не відкидаються і зовнішні (держави-сателіти, міжнародні терористичні організації).

Приватизована війна. Як й у проксі-війні, впливові держави намагаються не вступати у безпосереднє протиборство, а використовувати інші підпорядковані сили (сателіти, замітники або прокладки). Як у сітьовій війні, розвивається суб’єкт впливу на противника, використовуються внутрішні суб’єкти. Але сьогодні все ж можна виділити кілька нових моментів:

– через світову фінансово-економічну кризу фінансування підпорядкованих сателітів в значних обсягах стало проблематичним;

– поширилася практика застосування тероризму як головного інструменту досягнення воєнно-політичних цілей (при цьому здійснюються не окремі терористичні акти, а цілісні терористичні кампанії і створюються терористичні держави як стійкі соціально-політичні утворення з ідеологією держави);

– майже повністю заблоковано міжнародні інститути, які призначені для стримування агресії і вирішення конфліктів, їх перетворено на один з політико-дипломатичних інструментів;

– у провідних світових державах поширилася практика формування політичної еліти держави за рахунок делегування представників великих корпорацій (економічна могутність багатьох з них може перевищувати могутність держави з населенням кілька десятків мільйонів чоловік), що призводить до витіснення національних інтересів транскордонними інтересами великого бізнесу (при цьому бізнес-групи часто залишаються невидимими для покарання);

– поширилася практика залучення до участі у воєнних конфліктах суб'єктів, які важко ототожнити з державою – приватних військових компаній, незаконних збройних формувань, але які керуються приховано і зовсім не обмежуються у власних діях міжнародним гуманітарним правом.

Результати і обговорення. Характер війни сьогодні змінюється у напрямі приватизованих війн, які поєднують елементи усіх інших типів війн. Сучасні війни в комплексі використовують усі інструменти: політичні, економічні, інформаційні, воєнні тощо. Воєнні інструменти відходять на другий план, але не виключаються з протиборства (гібридні війни). Сучасні війни ведуться через підпорядкованих сателітів (проксі-війни) з акцентом на дезорієнтацію населення противника за рахунок множини узгоджених впливів різної природи (сітьові війни). “Приватизація війни” змінила характер суб'єкту-агресора і певним чином зміст воєнно-політичних відносин (дій). Головні зміни торкнулися витіснення держави як суб'єкта війни і заміна її інтересів інтересами великого транснаціонального бізнесу. В якості одного з головних суб'єктів впливу стали активніше використовуватись внутрішні і міжнародні терористичні формування, рівень організації, сила і стійкість яких значно підвищилися.

Висновки. Розглянуті особливості сучасних війн визначальним чином змінюють склад елементів воєнно-політичної обстановки – розвідувальних ознак, які мають бути проаналізовані в рамках аналізу ВПО з метою оцінки можливості початку війни. Одним з головних висновків, який має бути зроблений з аналізу характеру можливих воєнних конфліктів, є те, що сучасна держава не має єдиного органу, який би мав повний спектр інструментів, достатніх для протиборства у сучасних воєнних конфліктах. Це значно підвищує важливість адекватної оцінки ВПО, своєчасного виявлення воєнних загроз, а також висуває підвищені вимоги до якості державного управління і координації дій державних органів.

Оскільки сучасні воєнні конфлікти набувають нового характеру, аналіз ВПО також має змінювати свій зміст і методи. Зміна характерних рис сучасних воєнних конфліктів і воєнно-політичних відносин висуває нові акценти, на які потрібно звернути увагу під час аналізу ВПО, визначає нові елементи ВПО, які потрібно проаналізувати, щоб забезпечити адекватність результатів аналізу.

Список використаних джерел

1. Бочарніков В.П., Свешніков С.В. Погляди на характер сучасних воєнних конфліктів. К.: Наука і оборона, №1, 2017. – С.3-8
2. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу – Режим доступу: www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/012315_Gorbulyn.pdf
3. Mumford A. Proxy Warfare. – Cambridge: Polity Press, 2013. – 141 p.
4. Герасимов В. Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. – Режим доступу: <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>

Христина Хомик, аспірантка кафедри глобальної та національної безпеки
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Khrystyna Khomyk, postgraduate student, Department of Global and national security
of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0003-4833-5806>

Науковий керівник: **Галина Заворітня**, к.політ.н., доцентка кафедри глобальної і національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 351:336.1:338.2

НАСЛІДКИ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ НА НИХ

CONSEQUENCES OF A FULL-SCALE RUSSIAN INVASION OF UKRAINE AND MECHANISMS FOR RESPONDING TO THEM

У 2022 році широкомасштабна російська агресія проти України була спрямована на знищення суспільно-політичної системи нашої держави. Війна, спрямована на знищення держави, стала вирішальним викликом для системи державного управління України, що, однак, утвердило стратегічний орієнтир країни на демократичний розвиток та економічне зростання.

Мета: проаналізувати вплив повномасштабного вторгнення Росії на політичний, соціальний та економічний стан нашої держави, а також обґрунтувати механізми, які було створено на державному рівні для протистояння агресору.

Матеріали і методи. Під час написання тез були використані матеріали українських дослідників, оприлюднені після 2014 року, коли розпочався якісно новий етап розвитку держави [3]. Було використано такі методи: структурно-генетичний метод дослідження, синтезу та порівняння, зокрема, щодо здійснення урядових реформ в комплексі та їх імплементації в окремих галузях, впливу війни на політичну та економічну позицію України на глобальній арені, зміни безпекової та оборонної політики у відповідь на агресію Росії.

Результати і обговорення. Російська агресія стала найважчим викликом, якого Україна зазнала за час незалежності. Анексія Росією частини території України у 2014 році та повномасштабне вторгнення в 2022 році порушили її суверенітет і територіальну цілісність, а також зруйнували дипломатичні відносини з Росією та Білоруссю. Незважаючи на міжнародне засудження та економічні санкції, Росія продовжує здійснювати військову агресію в Україні.

Генерал-лейтенант Збройних сил України Олександр Павлюк прогнозував, що агресія Росії проти України стане значною загрозою не лише для України, а й для системи світової безпеки загалом [3]. Завдяки героїчному опору, широкій міжнародній підтримці та комплексним заходам, які Україна вжила для зміцнення свого військового потенціалу, нашій державі вдалося зміцнити свої оборонні позиції та дати відсіч агресору. Про безпрецедентну підтримку міжнародних партнерів свідчить той факт, що загальна сума допомоги США у сфері безпеки становить понад 30,4 мільярда доларів США з початку роботи адміністрації Байдена в січні 2021 року (станом на 20 лютого 2023 року) [1].

Відчутним наслідком гібридної війни Росії – ще до початку повномасштабного вторгнення – стало нанесення значних економічних збитків економіці України. Лише як наслідок блокування морських портів, за словами Тараса Висоцького, першого заступника міністра аграр-

ної політики та продовольства України експорт зернових за перший місяць повномасштабного вторгнення скоротився в 25 разів – до 200 тисяч тонн. Показник в 1,7 млн тонн досягнутий у травні 2023 року шляхом переорієнтації на залізничний та річковий транспорт яскраво демонструє економічні втрати України в порівнянні з близько 5 млн тонн зернових щомісяця до початку повномасштабної війни [4]. Економіка країни постраждала зокрема, через зростання рівня державного боргу, безробіття та знецінення валюти та безперервних труднощів від прихованих та відкритих дій Росії після 2014 року, що суперечать міжнародним торговельним правилам СОТ.

З лютого 2022 року, Україні вдалося в умовах воєнного стану здійснити реформи для покращення бізнес-середовища, сприяння інвестиціям і створення робочих місць, збільшення торгівлі та залучення додаткових іноземних інвестицій, передусім з держав-членів Європейського Союзу. 18 травня 2022 року, Європейська Комісія оголосила виняткову підтримку Україні у розмірі до 9 мільярдів євро. Також Єврокомісія запропонувала новий пакет допомоги на 5 мільярдів євро у вигляді позик МВФ. Рішення щодо цього було прийнято Європейським парламентом та Радою 20 вересня 2022 року. Третій і останній платіж у розмірі 500 мільйонів євро Україна отримала 14 грудня 2022 року [2].

Тому для України постійна міжнародна підтримка має вирішальне значення для подолання її економічних проблем та побудови більш стійкої конкурентоздатної економіки.

Україна, як країна, проти якої розпочато війну, перебуває на етапі боротьби за своє існування на політичній карті світу. Влада вживає комплексних заходів для вирішення постійних викликів, підтримки економіки та забезпечення безпеки держави, а також політичного іміджу на міжнародній арені. Діючий механізм, який об'єднує інструменти міжнародно-правового, воєнно-політичного та соціально-економічного характеру для забезпечення стійкості управлінської, економічної та соціальної системи, а також економіки на національному рівні, доповнюється надійною підтримкою як з боку міжнародних організацій та структур, так і передусім держав-партнерів (США, Польща, балтійські держави тощо). Підсумовуючий, після року воєнних дій на території нашої держави можна з упевненістю констатувати, що діючий механізм подолання наслідків війни для України засвідчив на сьогодні свою дієвість та відповідність воєнно-політичним реаліям життя.

Список використаних джерел

1. Arms transfers to Ukraine. Forum on the Arms Trade. (2023). Retrieved February 27, 2023, from <https://www.forumarmstrade.org/ukrainearms.html>
2. European Commission. (2023). Ukraine. Economy and Finance. Retrieved February 27, 2023, from https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/neighbouring-countries-eu/neighbourhood-countries/ukraine_en
3. Pavliuk, O. (2019). Russia's Military Aggression Against Ukraine and Its Impact on the Global Security System. *Journal of International Affairs*, 72(1), 57-71.
4. Міністерство аграрної політики та продовольства України. (2023). Мінагрополітики: Як блокування морських портів загрожує Україні та світ. Отримано 28 лютого 2023 року з <https://www.kmu.gov.ua/news/minagropolitiki-yak-blokuvannya-morskih-portiv-zagrozhuje-ukrayini-ta-svitu>.

Владислав Клименко, магістрант кафедри права та публічного управління
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Vladyslav Klymenko, master student of Law and Public Administration Department of Zhytomyr
Ivan Franko State University

Науковий керівник: **Петро Опанащук**, к.іст.н., доцент, доцент кафедри права
та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

УДК 340.13:342.951:351.862.4(477)

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

LEGAL MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF CRITICAL INFRASTRUCTURE OF UKRAINE

Вступ. На сьогодні правове регулювання суспільних відносин у сфері захисту критичної інфраструктури є вагомою частиною державного законодавства, яке впроваджується через стратегічні норми. Питання правових механізмів захисту критичної інфраструктури України досить актуальне для сьогодення, враховуючи агресивну політику сусідніх держав у формі військового повномасштабного вторгнення, епідемії COVID-19, фінансово-економічної, інформаційної та геополітичної кризи тощо. Ці механізми поєднані з недостатністю та неузгодженістю нормативно-правового регулювання з питань захисту систем і об'єктів критичної інфраструктури, зокрема відсутності необхідних законів про критичну інфраструктуру та її захист. Це, в свою чергу, спричиняє нові загрози та небезпеки суверенітету держави та національної безпеки України в цілому, крім того й суспільним відносинам у сфері захисту критичної інфраструктури.

Також стосовно характеру правових норм у цій галузі слід зазначити, що вони носять здебільшого стратегічний характер, визначаючи головні шляхи й вектори еволюції держави та суспільства у визначений проміжок часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх наукових досліджень показує, що для регулювання правових відносин у галузі захисту критичної інфраструктури характерними є постійні широкомасштабні зміни, додавання, пошуки сучасних юридичних форм закріплення. Дана тема є малодослідженою, проте інтерес до неї неухильно зростає. Вагомий внесок у її розробку зробили Барабаш Ю.Г., Бисага Ю.М., Бойко О.В., Колодій А.М., Вакулєнко В.М. [1], Запорожець О.І. [2], Селіванов А.О., Скрипнюк А.В., Ліпкан В.А. [4], Телєник С.С.[8], тощо. Всі вони досліджували механізми захисту інфраструктури, але недостатньо сформульована нормативно-правова база, яка стосується захисту об'єктів критичної інфраструктури, ускладнює подальші дослідження в цьому напрямі.

Мета статті. З огляду на актуальність проблеми розробки правових механізмів захисту критичної інфраструктури, мета даного дослідження полягає в окресленні загальної системи гарантування безпеки об'єктів критичної інфраструктури України та здійсненні аналізу його нормативно-правового забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття критичної інфраструктури перебуває на етапі становлення. Єдиного визначення терміну немає, проте Кабінет Міністрів України від 6 грудня 2017 року № 1009-р визначив поняття критичної інфраструктури як «Сукупність об'єктів, які є стратегічно важливими для економіки й безпеки держави, суспільства, населення та порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам України» [7].

На нашу думку, критична інфраструктура – це об’єкти, які є стратегічними для людей, державної безпеки, при чому виведення з ладу або руйнування яких може негативно вплинути на економіку країни та її оборонну здатність, а також призведе до значних фінансових збитків та головне – людських жертв.

Основою та метою концепції захисту об’єктів критичної інфраструктури є, звісно, захист життя людини за рахунок зниження рівня вразливості критичних елементів інфраструктури стосовно природних явищ, подій, спричинених технічними поломками або людськими промахами, а також зменшення вразливості до актів тероризму чи певних злочинів [2, с. 88].

Вперше про небезпеку руйнування об’єктів критичної інфраструктури сказано у рішенні РНБО України від 01.03.2014 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України» [6]. Крім того, важливість захисту критичної інфраструктури для забезпечення національної безпеки чітко описана у Стратегії національної безпеки України [8] та рішеннях РНБО України:

Зазначимо, що основою для процесу прийняття та реалізації рішень у сфері забезпечення національної безпеки в Україні є Конституція України, акти Президента, Кабінету Міністрів України, міжнародні договори України тощо.

Формування системи державного управління у галузі захисту критичних об’єктів інфраструктури тісно пов’язані з основними напрямками регіональної політики органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення критично важливих об’єктів України у випадках надзвичайних ситуацій та загрози терористичних актів. Вироблення такої регіональної політики є досить складним процесом, оскільки він має враховувати велику кількість різних природних явищ та інших факторів, що можуть суттєво вплинути на загальну систему управління цим процесом. На цьому, зокрема, зосереджують увагу В.Могильченко [3] та В.Вакуленко [1].

На даний момент, беручи до уваги постійні атаки на об’єкти критичної інфраструктури, в Україні виникла необхідність розробити та ухвалити ще один нормативно-правовий акт – «Концепцію створення державної системи захисту критичної інфраструктури», метою якого стало б визначення основних напрямів, механізмів і строків комплексного правового регулювання та створення системи державного управління у сфері захисту критичної інфраструктури. В. Ліпкан зазначає, що дана Концепція: «Становить виключно важливу роль (після Конституції України та щорічних Послань Президента України до Верховної Ради України) у системі нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері захисту критичної інфраструктури. А стратегії, доктрини, закони, програми, положення тощо мають розроблятися на виконання даної Концепції» [4, с. 90-91].

Станом на сьогодні головним документом з питань врегулювання суспільних відносин у сфері захисту об’єктів критичної інфраструктури є Закон України «Про критичну інфраструктуру» (1882-ІХ від 16.11.2021), який набрав чинності 15.12.2021, але почав діяти тільки 15.06.2022. В ньому йдеться про перелік поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов [5].

На нашу думку, безпека та безперебійне функціонування об’єктів критичної інфраструктури залежить, перш за все, від людського фактору, тобто рівня освіченості та підготовленості фахівців, їх відповідальності щодо виконання поставлених завдань. Проте, ці якості не з’являються самі по собі. Отже, з’являється необхідність упорядкування адміністративно-правових передумов підготовки або ж підвищення кваліфікації фахівців із захисту об’єктів критичної інфраструктури.

Висновки. Наше суспільство стрімко розвивається, нерідко це призводить до різних загроз, які здебільшого спричиняються стихійними лихами, аваріями чи людським фактором, тероризмом чи злочинними діями тих же людей. Україна володіє досить потужним інфра-

структурним потенціалом, проте нормативна база його захисту не врегульована та потребує доопрацювань. Події останніх років та місяців підтверджують важливість правового узгодження та забезпечення об'єктів критичної інфраструктури держави. Слід також підкреслити, що забезпечення безпеки критичної інфраструктури є одним із найважливіших для гарантування суверенітету та національної цілісності держави. Великою мірою діяльність у цій сфері залежить від професіоналізму та рівня освіченості фахівців у цій галузі.

Список використаних джерел

1. Вакуленко В. М. Державна регіональна політика : навч. посіб. Київ : Вид-во НАДУ. 64 с.
2. Запорожець О.І. Безпека життєдіяльності : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2013. 448 с.
3. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Техногенна та природна небезпека. За загальною редакцією В. В. Могильниченка. Київ : КІМ, 2007. 636 с.
4. Ліпкан В. А. Концепція національної безпеки України: підходи до формування. *Вісник прокуратури*. 2003. № 10. С. 85–92.
5. Про критичну інфраструктуру. Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX // База даних «Законодавство України» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 17.11.2022).
6. Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1.03.2014 // База даних «Законодавство України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/p0001525-14> (дата звернення: 12.11.2022).
7. Про схвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 груд. 2017 р. № 1009-р. // База даних «Законодавство України» URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80> (дата звернення: 12.11.2022).
8. Стратегія забезпечення державної безпеки: Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022: веб-сайт. // База даних «Законодавство України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення: 23.11.2022).

Петро Опанащук, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка
Petro Opanaschuk, Candidate of Historical Sciences (PhD), Associate Professor, Associate Professor of the Law and Public Administration Department of Zhytomyr Ivan Franko State University
<https://orcid.org/0000-0001-7164-4143>

УДК 341.64:342.4:351.86(100+477)

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ ВІД СПІВПРАЦІ В ГАЛУЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

SYNERGETIC EFFECT FROM COOPERATION IN THE FIELD OF ENSURING INTERNATIONAL SECURITY: HISTORICAL EXPERIENCE FOR UKRAINE

Вступ. Упродовж десятиліть існування України як суверенної держави їй неодноразово доводилося долати різноманітні виклики – економічні, політичні, а впродовж останніх років – ще й виклики, пов’язані з безпекою та потребою збереження територіальної цілісності країни. До того ж, політичне керівництво України впродовж тривалого часу дотримувалось принципу багатовекторності й нейтралітету в питаннях зовнішньої політики. Через це наша країна опинилась поза межами ефективних міжнародних безпекових структур, покликаних гарантувати територіальну цілісність їх учасників. У той же час, історичний досвід показує, що навіть найпотужніші за своїм військовим та економічним потенціалом країни завжди прагнули посилити можливості власної безпеки, об’єднуючись з іншими країнами.

Ключовим механізмом, який лежав в основі такої співпраці, було досягнення ефекту синергії в галузі забезпечення спільної безпеки. Ефект синергії – це ефект від спільної дії всіх елементів системи, що призводить до збільшення якісних показників функціонування без збільшення кількісних [5, с. 70]. Синергетичний підхід застосовується в різних науках та галузях функціонування людського суспільства – у фізиці, природознавстві, психології тощо. Враховуючи вищезазначене, **метою** даного дослідження є вивчення історичного досвіду використання ефекту синергії в галузі забезпечення міжнародної безпеки та обґрунтування ефективності даного підходу для України в умовах безпекових викликів сучасності.

Результати дослідження. Якщо вести мову про ефект синергії в галузі забезпечення міжнародної безпеки, то йде мова про те, що поєднання військового, економічного та політичного потенціалу декількох держав завжди буде в підсумку давати значно вищий ефект, аніж можливості кожної країни, взятої окремо. Це особливо актуально, якщо мова йде про країни, які можуть потенційно зазнати агресії з боку більш могутнього з військової та економічної точок зору сусіда.

Для прикладу, згідно з даними Global Firepower 2022, оприлюдненими напередодні повномасштабного російського вторгнення до України, армія Російської Федерації посідала друге місце в світі після США за рейтингом армій світу. Україна ж посідала лише 25-те місце. Станом на січень 2022 року оборонний бюджет України складав 11,9 млрд доларів США проти 154 млрд доларів у Російській Федерації [6]. Зважаючи на ці обставини, для України є критично важливим розвиток військової кооперації з іншими країнами з метою досягнення колективної безпеки.

Історія має багато прикладів ефективності даного механізму. Одним із найвідоміших прикладів формування таких союзів стало утворення Антанти та Троїстого союзу наприкінці XIX – на початку XX ст. Протистояння між цими блоками призвело до початку Першої світової війни. Причиною цьому стали агресивні плани обох сторін, які полягали в прагненні перерозподілу територій та сфер впливу як у Європі, так і за її межами. Тобто ці блоки початково створювалися не стільки для оборони, скільки для нарощування власної експансії.

У роки Другої світової війни ситуація повторилася, і головні актори також мало змінилися. З одного боку протистояння була так звана вісь «Берлін – Рим – Токіо» (Німеччина, Італія, Японія), а з іншого – країни антигітлерівської коаліції (СРСР, Велика Британія, Франція, США).

Після завершення Другої світової війни з початком «холодної війни» також формується два ключових блоки: Організація Північноатлантичного Договору (НАТО) та Організація Варшавського Договору (ОВД). Єдиним, що, скоріш за все, врятувало світ від чергового глобального військового катаклізму, стало те, що країни обох блоків володіли ядерною зброєю й будь-яке пряме їх зіткнення загрожувало світу ядерною катастрофою.

З розпадом Радянського Союзу й припиненням «холодної війни» припинила своє існування й ОВД. Натомість у травні 1992 року було створено Організацію договору про колективну безпеку (ОДКБ), до якої увійшли шість пострадянських країн включно з Російською Федерацією. Однак, на відміну від ОВД, дана організація в сучасному світі виконує не стільки роль противаги країнам НАТО, скільки слугує механізмом політичного та воєнного впливу Російської Федерації на країни колишнього радянського табору.

Слід зазначити, що синергетичний механізм досягнення безпекових цілей закладений у кожному з установчих документів вищезазначених блоків (стаття 5 Вашингтонського договору, стаття 4 Варшавського договору, стаття 4 Договору про колективну безпеку) – усі вони декларують прагнення досягнути власної безпеки шляхом колективного захисту. Це підводить нас до висновку, що навіть такі потужні держави, як СРСР/РФ та США, не могли дозволити собі розкоші зберігати позаблоковий статус і завжди намагалися оточити себе союзниками. Це, з одного боку, виконувало захисну функцію, а з іншого – допомагало посилити власну геополітичну вагу в умовах військової, економічної та політичної конфронтації на глобальному рівні.

Цей досвід не був врахований вітчизняними політичними елітами, які впродовж десятиліть із часу проголошення суверенітету України сповідували принцип позаблоковості й багатовекторності у зовнішній політиці. Як результат – наша країна опинилась поза межами сучасних найбільш ефективних безпекових систем, у т. зв. «сірій зоні». При цьому слід звернути увагу, що військовий та економічний потенціал України був і залишається неспівставним із потенціалом СРСР/РФ чи більшості країн Заходу. Але, як свідчить історичний досвід, навіть вони ніколи не дозволяли собі покладатися виключно на власні ресурси в процесі відстоювання своїх геополітичних інтересів.

Певне усвідомлення цих реалій на рівні політичних еліт в Україні прийшло після подій Помаранчевої революції. Як результат – у 2008 році Україна офіційно подала заявку на отримання Плану дій щодо членства в НАТО. Однак вікно можливостей на той час уже було втрачене через посилення неоімперських амбіцій політичного керівництва Російської Федерації та нерішучість політичних лідерів ключових країн-членів НАТО щодо питання подальшого розширення Альянсу в східному напрямку [4]. Незважаючи на це, стратегічний курс держави на набуття повноправного членства в НАТО був закріплений у Конституції України в 2019 році.

Ситуація з інтеграцією України до НАТО кардинально змінилася з початком повномасштабного російського вторгнення до України, яке розпочалось 24 лютого 2022 року. За даними соціологів, станом на початок 2023 року рівень підтримки з боку українського суспільства питання членства в НАТО досяг рекордних 86% [1]. Таким чином, усвідомлення безальтернативності вступу України до Північно-Атлантичного Альянсу відбулось на усіх рівнях – на рівні українського суспільства, на рівні політичного керівництва України і, що не менш важливо – на рівні політичного керівництва ключових країн-членів НАТО. 30 вересня 2022 року Президент України В.Зеленський, прем'єр-міністр Д.Шмигаль та спікер парламенту Р.Стефанчук підписали заявку на пришвидшений вступ України до НАТО.

Ще одним напрямом зовнішньої політики, покликаним гарантувати безпеку України, є інтеграція до Європейського Союзу. Країни ЄС також виробили власні механізми безпекової по-

літики, які ґрунтуються на принципі синергії. Йдеться про т. зв. «об'єднання суверенітетів» – спільні дії країн-членів з метою більш ефективної реалізації власних національних інтересів, у тому числі й в оборонній сфері. Зокрема, Лісабонська угода, яка набула чинності у 2009 році, містить т. зв. «клаузулу оборонної солідарності», яка гарантує захист усім країнам-членам у випадку воєнної загрози, стихійного лиха чи техногенної катастрофи. Таким чином, європейська політика безпеки та оборони надає безпекові гарантії навіть нейтральним державам, які є членами ЄС [3].

Окрім цього, Україна здійснює спроби вибудувати альтернативні механізми гарантування власної безпеки у майбутньому. У цьому контексті слід звернути увагу на розробку Київського безпекового договору, роботу над яким здійснює міжнародна група експертів. Даний договір базується на твердженні, що безпека України залежить насамперед від її здатності захищатися. Щоб робити це ефективно, Україні потрібні довгострокові зобов'язання з боку її союзників.

Розробники проекту Договору наголошують, що метою цього документу є «запровадження таких гарантій безпеки, які унеможливають повторення подій і злочинів, що їх нині скоює Росія в Україні». На їх переконання, гарантії безпеки мають іти від основної групи союзників України – тих, хто володіє значним військовим потенціалом, і тих, хто готовий взяти як політичні, так і юридичні зобов'язання. Йдеться про США, Велику Британію, Канаду, Польщу, Італію, Німеччину, Францію, Австралію, Туреччину, а також країни Балтії, Північної та Центральної Європи. Розробка Київського безпекового договору зосереджена на наданні країнами-гарантами практичної матеріальної підтримки для посилення здатності України захищатися [2]. Також слід зазначити, що гарантії безпеки, над якими працює міжнародна група експертів, не змінюють прагнення України вступити в НАТО.

Висновки. Беззаперечним є те, що, події сучасної російсько-української війни увійдуть у підручники з історії. Тільки дуже важливо, щоб цю історію писали українці з позиції переможців, а не хтось за них. А для цього потрібно пам'ятати, що в сучасному глобалізованому світі ніхто не може повноцінно розвиватись ізольовано від інших. У цьому контексті важливими є намагання України вибудувати нову архітектуру власної безпеки, ключову роль у якій буде посідати членство в НАТО та інших системах колективної безпеки, вибудованих цивілізованими країнами світу. З цією метою українському політичному керівництву слід продовжувати здійснювати якомога більш ефективну комунікацію з міжнародними партнерами України, здатними гарантувати безпеку нашої країни. У процесі такої комунікації варто акцентувати увагу на тому, що членство України в НАТО та інших безпекових структурах здатне не лише гарантувати захист нашої країни, але й на тому, що Україна також здатна зробити свій вагомий внесок у те, щоб зробити сучасний світ значно безпечнішим.

Список використаних джерел

1. Вступ України в НАТО досяг рекордної підтримки в українців – соціологи. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64376373>
2. Гарантії безпеки для України забезпечать стабільність усієї Європи – Андрій Єрмак та Андерс Фог Расмуссен у колонці для The Wall Street Journal. URL: <https://www.president.gov.ua/news/garantiyi-bezpeki-dlya-ukrayini-zabezpechat-stabilnist-usiye-78165>
3. Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС: Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/problema-obmezheniya-derzhavnogo-suverenitetu-v-umovakh>
4. Стек Л. «Червоні лінії» Путіна: чому гальмується зближення України і НАТО. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rossiya-proty-zblyzhennya-ukrainy-ta-nato/31305092.html>
5. Шестерняк М. Синергетичний ефект у спільному будівництві як фактор економічного зростання / М.Шестерняк // Вісник ЖДТУ. – 2013. – №3 (65). – С. 68-74.
6. Global Firepower. URL: <https://www.globalfirepower.com/>

Ларуса Шупілова, кандидатка політичних наук, доцентка, доцентка кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Larysa Shypilova, Ph.D in Political Science, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Global and National Security of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-5682-3570>

УДК 327(075.8)

РОЗУМІННЯ ПОНЯТЬ “ВОЄННА СИЛА” І “ДОВІРА” В ПОЛІТИЦІ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

UNDERSTANDING THE CONCEPTS OF “MILITARY POWER” AND “TRUST” IN THE POLICY OF COLLECTIVE SECURITY

Вступ. Вихідними в політиці колективної безпеки є терміни “воєнна сила” і “довіра”. Категорія сили є основою концепції «політичного реалізму» Г.Моргентау [1] і розглядалася ним як засіб боротьби за владу. Сила в розумінні “power” означала для нього силу, воєнну силу, владу, могутність тощо, а боротьба за силу стала центральним питанням в проведенні політики балансу сил. Абсолютизація змагання сили в міжнародних стосунках 50-70-х років приводила до намагання провідних держав і, в першу чергу, СРСР і США бути сильними в усіх сферах міждержавних відносин. Сила йшла поруч із здатністю країни впливати і визначати хід міжнародних подій. Але воєнна сила ще не гарантує політичного впливу.

Метою дослідження є смисловий контекст понять воєнної сили та довіри в міжнародному середовищі.

Результати і обговорення. Сила в сучасному розумінні - це один з основних ресурсів політики і найважливіший засіб, що здійснюється державою для досягнення конкретних цілей. Це засіб впливу одного суб'єкта на поведінку іншого, на хід подій в потрібному напрямі. Відомо, що сила виступає як складне явище, яке включає багато факторів: економічний, політичний, воєнний, науковий, технологічний, міжнародно-правовий тощо.

Слід зазначити, що в зацікавленості аналізу поняття сили першість належить представникам американської політичної науки. Цей феномен цілком зрозумілий, якщо подивитися на історію США з часів президентства В.Вільсона: відмови від курсу ізоляціонізму і намаганням Сполучених Штатів реалізувати Концепцію «Рах Америка», яка постійно здійснювалася за принципом, згідно з яким політика США в області національної безпеки засновувалася на стратегії миру з позиції сили, воєнної сили. Але накопичення сили необов'язково пов'язується лише з воєнною силою, воно містить й інші компоненти, наприклад, економічні.

Слід зазначити, що володіння воєнною силою є недостатнім для здійснення впливу на противника, його сутність пов'язується з поняттям впливу і розуміється як здатність одних держав заперечувати національні інтереси інших. Накопичена сила містить прихований потенціал для здійснення впливу в потрібному напрямку розвитку подій для однієї із держав відносно об'єкту впливу, тобто іншої держави. Політика міждержавної взаємодії виділяє два види впливу: насильницький (який здійснюється при безпосередній загрозі фізичного примусу, як це відбувається в Україні) і ненасильницький – відносний, коли існує певна спільність інтересів, як це відбувається часом між країнами Західної Європи і Сполученими Штатами Америки.

Дослідники поняття воєнної сили часто змішують з поняттям воєнної могутності. На нашу думку, поняття воєнної могутності більш ширше і включає поняття воєнної сили. Воєнна сила є стрижнем воєнної могутності і, за певних обставин, зумовлених, перш за все, “внутріш-

німи потенціями” при появі воєнної загрози чи нападу, перетворюється в нову якість – воєнну могутність. Цей зв’язок дуже вдало визначив Р.Арон. На його думку, воєнну могутність породжують внутрішні чинники конкретної держави, а саме «середовище, ресурси, колективні дії», де середовище – це простір, що його займає політичне утворення; - «його наявні матеріальні ресурси і знання, яке дає змогу перетворювати ці ресурси на зброю, а також кількість людей і вміння робити з них солдатів (або кількість та якість знарядь війни та воїнів), колективні дії – організація в армії дисципліни, якість цивільного управління та військового командування в часи війни і миру, а також солідарність громадян перед лицем випробувань, як у годину успіхів, так і в годину невдач»[2].

Водночас, як свідчить аналіз, поняття «сила» йде поруч з такими соціальними явищами як збройні конфлікти, локальні війни і асоціюється з збройним насильством однієї сторони щодо іншої.

Якщо термін «воєнна сила» пов’язаний безпосередньо з практикою і природою людської діяльності у воєнній сфері, то «довіра» належить до сфери людських стосунків і відображає морально-етичний характер цих відносин. Глобалізаційні процеси все більш втручаються у якісний, кількісний і масштабний вимір цих стосунків як на рівні окремих громадян, так і на рівні окремих регіонів і держав. Вони змінюють їх зміст, динаміку, національно-культурні пріоритети у бік інтернаціоналізації розуміння найважливіших життєвих питань.

Довіра визначається як відношення до дій іншої особи і до неї самої (співучасника) в загальній справі, партнера по договору, яке засновується на впевненості в його вірності, доброчесності, впевненості, що хтось не обмане, зробить все добре, поступить чесно. Довіра – це більш психологічний настрій, який в своїй основі не може бути юридично регламентований як між людьми, так і між країнами. Тобто, у двох чи у більшій кількості сторін є наявна впевненість, що всі учасники певних взаємних стосунків, договору (чи домовленості) поєднані єдиними інтересами, цілями і базуються на щирості мотивів.

Історичний досвід свідчить, що довіра в міждержавних відносинах займала і продовжує займати центральне місце в системі колективної безпеки. Довіра на той час стала синонімом договору між державами, який розглядався не інакше як правда, правдиві і відверті відносини. Відповідно колективна безпека, як позитивне явище міждержавних відносин, неможлива без доброї волі і довіри, яким потрібно прийти на зміну підозрі і недовіри.

Довіра виступає постійним супутником і моральним виміром змагань національних інтересів країн. Їх погодження чи навпаки зіткнення неодмінно відображаються на рівні довіри і порозуміння між державами. Проте не слід забувати, що розходження національних інтересів рано чи пізно можуть вступати у протиріччя і, природно, лідери країн починають керуватися інтересами своїх держав. Дружні стосунки між державами, що побудовані на особистих відносинах їх лідерів, ще не гарантують від недружніх акцій та більш прохолодних «політичних сезонів». Ця особливість в політичних відносинах зберігається і в сучасних стосунках між головними гравцями світової політики.

Сучасна логіка створення європейської системи колективної безпеки постала у викривленому дзеркалі. Розуміння того, що вона будується, з одного боку, на підставі однакового уявлення про неприпустимість війни як засобу вирішення спірних питань, а з іншого – що всі країни керуються загально визнаними принципами колективної безпеки, які однаково розуміються, тлумачаться і обов’язково виконуються всією спільнотою, зайшло в протиріччя з реальною практикою міжнародних відносин. Ключові поняття безпеки - воєнна сила і довіра - в цих умовах повинні посідати відповідні пріоритетні місця, а саме: національна воєнна сила в якості збройних сил повинна помітно втратити свої важелі у зовнішній політиці країн до їх мінімізації, а довіра і політичні механізми, навпаки, зайняти панівне положення. Створення такої ситуації означало б зникнення в політичному лексиконі таких понять, як «ворог», «воєнна

загроза» тощо. Однак це більш припущення, ніж реальні перспективи. Слід визнати, що довіра і воєнна сила як центральне поняття безпеки, ще довго визначатимуть антиявища в суспільно-політичній думці багатьох європейських країн, які пов'язані з добром і злом.

Висновок. Отже, поняття воєнна сила і довіра знаходяться в постійному діалектичному зв'язку, а домінанта їх використання в міжнародних відносинах залежала, перш за все, від доброї волі політичних лідерів європейських держав. Водночас співвідношення понять довіри і сили неможливо розглядати без поняття права. Аналіз етапів довіри і політики з позиції сили в XX-XXI столітті свідчить, що найсерйознішою проблемою в цій взаємодії була постійна зневага і порушення норм міжнародного права.

Співвідношення цих трьох категорій створюють трикутник взаємодії, де довіра до сили можлива тільки на основі виконання всією світовою спільнотою міжнародного права та нормативно-правових актів. У той же час однакове виконання всіма державами міжнародно-правових актів посилюють довіру до сили як визнаного засобу політики, а зменшення рівня сили на основі домовленостей збільшують довіру.

Список використаних джерел

1. Моргентгау Г. *Концепція політичного реалізму*: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2031.html>
2. Арон Р. *Мир і війна між націями*. – К.: Юніверс, 2000. – 685 с. Політика. Міжнародні відносини. \ Міжнародні відносини, 1974.

Резолюція

учасників науково-практичного семінару

«Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри»

17 лютого 2023 року в Навчально-науковому інституті публічного управління та державної служби КНУ імені Тараса Шевченка (далі ННПУДС) кафедрою глобальної та національної безпеки було проведено науково-практичний семінар за темою «Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри».

Головна мета заходу – виявлення сучасних викликів та загроз у глобальному та національному вимірі, пошук адекватних шляхів реагування на них. У роботі науково-практичного семінару взяли участь провідні науковці, професорсько-викладацький склад ННПУДС, студенти, докторанти та аспіранти ННПУДС КНУ імені Тараса Шевченка.

Учасники науково-практичного семінару зосередили свою увагу головним чином на:

- глобальних викликах та локальних загрозах енергетичній безпеці України;
- демографічних загрозах національній безпеці України;
- рефлексивному управлінні як інструменті реалізації політики національної безпеки;
- співпраці в галузі забезпечення міжнародної безпеки та історичному досвіді для України;
- зміні структури глобальної економічної та промислової політики;
- факторах впливу на національну стійкість держави;
- впливі зовнішніх акторів на планування і реалізацію політики України у сфері державної безпеки.

З метою практичного використання матеріалів науково-практичного семінару «Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри» учасники семінару рекомендують:

Кафедрі глобальної та національної безпеки ННПУДС започаткувати у 2023 році науково-дослідну роботу, в межах якої виконати системний аналіз сучасних викликів та загроз глобальній і національній безпеці та їхніх наслідків для національної безпеки України.

З метою підготовки фахівців-управлінців для вітчизняної економіки рекомендувати впровадження у навчальний процес поглибленого вивчення студентами чинників, які справляють вплив на:

- зміну структури національної економічної та промислової політики;
- сучасний стан міжнародного військового співробітництва України;
- формування безпекового потенціалу регіону в сучасних умовах.

Науково-педагогічним працівникам ННПУДС ініціювати розробку підходів та практичного інструментарію державного управління щодо реагування на сучасні виклики та загрози національній безпеці України.

Наукове видання

ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

*Збірник матеріалів науково-практичного семінару
(Київ, 17 лютого 2023 р.)*

Підп. до друку 03.04.2023.

Видавець

Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Навчальна лабораторія методичного
та видавничого забезпечення навчального процесу
03057, Київ, вул. Антона Цедіка, 20.